

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр професійної та післядипломної освіти
Кафедра управління імені Олега Балацького

Шифр _____

Наказ ректора про
затвердження теми

«До захисту допускається»
завідувач кафедри

_____ І. І. Рекуненко

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

«Аналіз досвіду управління соціальною політикою в

Польщі (на прикладі міста Познань)»

за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітня програма «Державна служба»

Здобувача освіти групи ДС.мз-11

Лесюк Павло Дмитрович

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання

на відповідне джерело _____

Науковий керівник:

Кандидат економічних наук
Доцент
Матвєєва Ю. Т.

Суми-2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр професійної та післядипломної освіти
Кафедра управління імені Олега Балацького

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

_____ 20 _____ р.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА
за спеціальністю
281 Публічне управління та адміністрування (Державна служба)
студенту групи ДС.мз-11

1. Тема роботи «Аналіз досвіду управління соціальною політикою в польщі (на прикладі міста Познань)», затверджена наказом по СумДУ №1198-VI від „09” грудня 2022 р.
2. Термін подання студентом закінченої роботи 11.12.2022
3. Мета кваліфікаційної роботи: полягає в аналізі досвіду управління соціальною політикою в Польщі (на прикладі міста Познань).
4. Об’єкт дослідження: державні та громадські організації м. Познань (Польща), які відповідають за реалізацію соціальної політики.
5. Предмет дослідження: соціальна політика Польщі на прикладі окремо взятого міста Познань.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах щорічної статистичної звітності організації, положення про структурний підрозділ, навчальних посібників, підручників, оглядових статей та тез конференцій вітчизняних та зарубіжних авторів, Інтернет-ресурсів, службової інформації.
7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

№ пор.	Назва розділу	Термін подання
I	Дослідження соціальної політики у м. Познань	жовтень 2022
II	Аналіз особливостей роботи у сфері дітей, підлітків та сім’ї в м. Познань	листопад 2022
III	Дослідження особливостей підтримки літніх людей у Познані	грудень 2022

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра:
У розділі 1 студент повинен провести дослідження соціальної політики у м. Познань.

У розділі 2 студент повинен провести аналіз особливостей роботи у сфері дітей, підлітків та сім'ї в м. Познань.

У розділі 3 студент повинен запропонувати напрямки покращення реалізації соціальної політики в Україні.

8. Консультації щодо виконання роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Матвеева Ю. Т.		
2	Матвеева Ю. Т.		
3	Матвеева Ю. Т.		

9. Дата видачі завдання 24.09.2022

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Матвеева Ю. Т.
(підпис) (П. І. П/б)

Завдання до виконання одержав _____ Лесюк П. Д.
(підпис) (П. І. П/б)

АНОТАЦІЯ

У роботі проведено дослідження досвіду управління соціальною політикою в Польщі (на прикладі міста Познань).

На базі аналізу та узагальнення наукових джерел із соціальної проблематики Польщі висвітлено основні аспекти соціальної політики міста Познань.

В роботі виокремлено основні незахищені категорії населення, які потребують соціального впливу, підтримки та допомоги: багатодітні сім'ї, діти без батьківської опіки, самотні батьки, пенсіонери, особи з обмеженими можливостями (інваліди), особи з ризиком соціальної ізоляції.

Особлива увага в роботі надана аналізу та оцінюванню статистичних даних соціальної політики міста Познань. Результати підтвердили необхідність удосконалення системи державної підтримки соціально мало- і незахищених категорій населення в Україні, а також розроблення механізмів активного долучення до соціальної сфери неурядових організацій та приватних структур.

РЕФЕРАТ

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який містить 88 найменувань. Загальний обсяг дипломної роботи становить 82 сторінку, у тому числі 9 рисунків, список використаних джерел – 9 сторінок.

Мета даної роботи полягає в аналізі досвіду управління соціальною політикою в Польщі (на прикладі міста Познань).

Предметом дослідження є соціальна політика Польщі на прикладі окремо взятого міста Познань.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження дипломної роботи є системний підхід, абстрактно-логічний і системно-структурний аналіз з метою глибокого вивчення соціальної політики Польщі (країни Євросоюзу, що стрімко розвивається в останні десятиліття), метод статистичного оцінювання, методи порівняльного аналізу, загально-теоретичні та методологічні підходи щодо вивчення соціального досвіду міста Познань.

Результати. Висвітлено сучасні європейські програми та заходи щодо вирівнювання і системного покращення соціальної ситуації в сучасному європейському місті, які можуть стати хорошим прикладом для наслідування та джерелом яскравих робочих ідей для керівників державних установ та громадських організацій в Україні.

Ключові слова: СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА, ПОЛЬЩА, ПОЗНАНЬ, АНАЛІЗ, ЗАХОДИ, СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА, ВИПЛАТИ, СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ, ОСВІТА, ОПІКА, СІМ'Я, ДИТИНА, ПЕНСІОНЕР, ОСОБА З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ, РИЗИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ, БЕЗРОБІТТЯ, БЕЗДОМНІСТЬ, УСТАНОВА, ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У М. ПОЗНАНЬ	10
1.1. Стисла характеристика закладів соціального захисту населення у м. Познані	10
1.2. Особливості отримання соціальної допомоги	12
1.3. Дослідження особливостей роботи з особами, що мають обмежені можливості.....	13
1.4. Методи протидії соціальній ізоляції.....	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОБОТИ У СФЕРІ ДІТЕЙ, ПІДЛІТКІВ ТА СІМ'Ї В М. ПОЗНАНЬ	31
2.1. Аналіз діяльності просімейної політики та діяльності Центру сімейних ініціатив у Познані.....	31
2.2. Особливості підтримки познанських сімей і патронатної опіки.....	41
2.3. Вивчення досвіду догляду за дітьми до 3 років та дошкільної освіти в Познані.....	46
2.4. Аналіз заходів з активізації молоді.....	50
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІДТРИМКИ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ У ПОЗНАНІ	52
3.1. Інституційна підтримка літніх людей в Познані	52
3.2. Особливості діяльності Міської ради та Центру ініціатив літніх людей у м. Познань.....	55
3.3. Аналіз послуг для літніх людей Познані.....	63
3.4. Урахування досвіду соціальної політики у м. Познань у контексті розвитку соціальної складової в Україні.....	70
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БСД – Будинків соціальної допомоги

ЄС – Європейський Союз

ЄСФ – Європейський соціальний фонд

МОДР – Міський Осередок Допомоги Родині

МРС – Міська рада сеньйорів

МЦКВ – Муніципальний центр кризового втручання

ПКД – Познанський комплекс дитсадочків

ПЦСВ – Познанський центр соціальних виплат

УДД – установи денного догляду

ЦІС – Центр ініціатив сеньйоральних

ЦСІ – Центр сімейних ініціатив

ВСТУП

Однією із найважливіших конституційних основ будь-якої, в тому числі української держави, є її характеристика як держави соціальної. Поняття «соціальна держава» або «держава соціального добробуту» вживається в Західній Європі ще з кінця 40-х років минулого століття. Найважливішою особливістю такого типу держави є високий рівень соціальної безпеки та захищеності її громадян, що можливо виключно завдяки проведенню ефективної соціальної політики. Зважаючи на багатовекторність соціальної політики в процесі її проведення важливо враховувати усі її напрями, не захоплюючись одними й не ігноруючи інших. Основним суб'єктом реалізації соціальної політики в сучасному світі є держава, яка визначає загальні її засади, мету, завдання, пріоритети, нормативно-правову базу й проводить безпосередню практичну роботу з її реалізації. Ефективність реалізації соціальної політики будь-якого рівня найбільшою мірою залежить від стану економіки, наявності необхідного фінансування соціальних програм за рахунок держави, органів місцевого самоврядування, приватних підприємств, спонсорів. У процесі руху України до вдосконалення соціальної політики та стратегії, важливе значення має вмiле використання міжнародного досвіду в цій сфері із урахуванням менталітету українського суспільства [18].

Соціальна політика як сфера досліджень, а також інституцій та практик розвивається з XIX століття. Носіями цього розвитку є мислячі, дискутуючі та діючі люди, яким не байдужі питання загального блага, що виходить за межі власного добробуту та добробуту їхніх близьких. Нас може багато чого розділяти в тому, як ми розуміємо і уявляємо собі це добро, і хоча наші бачення в цьому відношенні схожі, ми не завжди можемо погодитися з тим, яким чином воно має бути реалізоване. Однак стан повної однастайності не є ні можливим, ні бажаним, розбіжності та дискусії видаються кращими для розвитку досліджень і практики, за умови, що учасники дискусії не займають догматичних позицій і намагаються зрозуміти аргументи опонентів.

Однією з основних складових, що обумовлює зміст категорії «соціальна держава» є соціальна політика. Без вироблення шляхів досягнення ефективної соціальної політики, яка відповідала б міжнародним стандартам, неможливо побудувати реальну соціальну державність в Україні [64].

Познань – одне з найстаріших та найбільших міст Польщі, є історичною столицею Великопольського регіону, де майже 1000 років тому зародилася Польська держава. Сьогодні Познань є важливим центром економіки, культури, вищої освіти та науки, є одним із провідних в економічному плані міст Польщі. Географічно місто розташоване в макрорегіоні Великопольського Поозер'я.

Познань входить до переліку урбанізованих міст. Це місто з високим рівнем технічної інфраструктури. Майже 45% її площі, що становить 262 км², є забудованими територіями.

Познань, як і вся Великопольща, відомий у Польщі своїми економічними традиціями: високою дисципліною праці та ощадливістю. В місті динамічно розвинулася інституційна система бізнес-середовища, до якої входять: мережа фінансових установ, консалтингові компанії, організації, що об'єднують підприємців, університети та школи з профілем освіти, спрямованим на розвиток підприємництва. Місто має високий економічний розвиток, про що свідчить найвищий в Польщі (після Варшави) рівень валового внутрішнього продукту, що є результатом реструктуризації великих промислових підприємств та, в значній мірі, завдячує зростаючій ролі сектора малого та середнього бізнесу. Домінуючою галуззю економіки, як і в розвинених європейських містах, є сектор надання послуг. Також високим розвитком характеризується виробничий сектор, зокрема, автомобільна, фармацевтична, електротехнічна, хімічна та харчова промисловість.

Познань також є важливим освітнім та науковим центром, який є одним з лідером в країні. В місті функціонує 25 вищих навчальних закладів, них 8 державних, де навчається понад 110 тис. студентів. Найбільшим вищим навчальним закладом міста є Університет ім. А. Міцкевича, в якому навчається кожен 3 познанський студент. Бажаючі вчитися можуть обирати серед 250

напрямків навчання. Наукову діяльність вищих навчальних закладів доповнюють 40 науково-дослідних та дослідно-конструкторських центрів.

Познань є п'ятим за розміром у Польщі містом з точки зору кількості населення, яка становить 540,4 тис. осіб. Співвідношення жінок до чоловіків становить 115 до 100. Середній вік мешканців Познані становить 40 років. Населення працездатного віку становить 60% від загальної кількості мешканців, з них приблизно 2/3 відносяться до мобільної групи (18-44 років). Найбільша група мешканців – це люди у віці 25-34 років (17,6%). Протягом останніх 16 років кількість жителів Познані зменшилася на 42 тисячі осіб при одночасному динамічному зростанні кількості мешканців Познанського повіту. В рамках процесу депопуляції зменшується кількісний склад групи населення працездатного віку при одночасному зростанні осіб молодших та старших працездатного віку. Це зумовлено збільшенням тривалості життя мешканців при одночасному низькому рівні народжуваності та міграції людей працездатного віку, особливо сімей з дітьми. Результати Національного перепису населення та житла 2011 р. свідчать, що більше половини жителів міста Познань одружені, 49% – одинокі, одна третина з яких неодружені чоловіки та жінки. Мешканці Познані добре освічені. Серед них середню і середню спеціальну освіту має 37%, вищу – 30%.

Познань – одне з найпопулярніших польських міст серед українців. Місто дуже толерантне щодо українців, пропонує досить широкий спектр робочих заявок, має центри українців і є досить зручним та комфортним для життя [25]. Зараз в Познані суттєво збільшилась кількість українців, що рятуються від війни. Статистика каже, що зараз в Познані живе понад 50 000 українців, з них 2000 студентів. Це місто займає друге місце в Європі за кількістю студентів в співвідношенні до інших мешканців. Українські студенти часто обирають це місто для навчання.

РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У М. ПОЗНАНЬ

1.1 Стисла характеристика закладів соціального захисту населення у м. Познані

Місто Познань утримує або дотує інституційні заклади соціального захисту, в тому числі центри для осіб, що перебувають у складних життєвих або побутових обставинах, які тимчасово або постійно втратили працездатність.

У 2021 році інституційну соціальну допомогу в Познані надавали:

1. Міський Осередок Допомоги Родині (далі – МОДР) – є наймасштабнішою організаційною одиницею міста Познань, що виконує завдання у сфері соціальної допомоги. Метою діяльності МОДР є надання допомоги мешканцям міста Познань у подоланні складних життєвих ситуацій, які вони не в змозі подолати, використовуючи власні ресурси, можливості та права. Установа пропонує спеціалізовану підтримку з урахуванням індивідуальних потреб та ресурсів, а також послуги з консультивання, догляду за людьми похилого віку, інвалідами та бездомними; організовує прийомні сім'ї та, перш за все, активізує соціально та професійно тих, хто перебуває під ризиком соціальної ізоляції. МОДР також займається питаннями, пов'язаними з підтвердженням права на отримання медичних послуг, що фінансуються державою, а також не грошових та грошових виплат [27].

2. Муніципальний центр кризового втручання (далі – МЦКВ), при якому працювали “Телефон довіри”, “Телефон довіри для залежних та їх сімей”, а також надавав притулок в хостелі кризового втручання, хостелі “Другий дім”, захищених тренінгових помешканнях, Спеціалізованому центрі підтримки осіб, які постраждали від насильства [33].

3. 7 будинків соціальної допомоги (далі – БСД), з них 4 міські установи та 3 установи релігійних організацій, загальною кількістю 716 місць, у тому числі: для громадян похилого віку (2 БСД), для людей похилого віку та

осіб з обмеженими фізичними можливостями (1 БСД), для хронічно соматично хворих (3 БСД), для дітей і підлітків з інтелектуальними порушеннями (1 БСД).

Наприкінці 2021 року в познанських БСД перебувало загалом 635 осіб, а протягом року 817 осіб. На поточне утримання БСД місто Познань витратило 39,2 млн. злотих [20].

4. 2 установи денного догляду (далі – УДД) загалом на 420 місць, а саме:

- комплекс установ денного догляду – знаходиться у відомстві міста Познань [24];

- установа денного догляду “Сонячна Пристань”, що перебуває у відомстві Польського комітету соціального захисту населення [73].

Загалом на кінець 2021 року підтримкою УДД скористалися 243 особи.

5. 9 громадських установ самодопомоги, які надають допомогу особам з психічними розладами на 342 місця денного перебування; на кінець 2021 року такою формою допомоги було охоплено 339 осіб.

6. 11 закладів для осіб у кризовій ситуації бездомності (притулки, будинки нічного перебування, пункти обігріву), у тому числі Міський осередок для бездомних осіб; на кінець 2021 року в цих закладах було забезпечено 557 місць для осіб, які перебувають у кризовій ситуації бездомності, у тому числі 330 місць для бездомних осіб фінансуються містом Познань; на кінець 2021 року в цих установах перебувало 512 осіб [57].

7. 15 закладів цілодобового догляду та виховання соціально-реабілітаційного типу, у тому числі 9 закладів інтернатного типу під опікою міста Познань та 6 недержавних установ, що фінансуються містом Познань ; ці заклади забезпечують загалом 200 місць; на кінець 2021 року в закладах опіки та піклування перебувало загалом 178 осіб [37].

8. 20 центрів денного перебування для дітей та молоді, у тому числі під управлінням міста Познань – Центр підтримки розвитку дітей та молоді “Клуб” та Центр денної адаптації № 1, а також 18 об'єктів, у тому числі соціально-терапевтичних центрів денного перебування, які утримуються,

зокрема, асоціаціями, фондами та релігійними парафіями; в їхньому розпорядженні – 739 місць, які на кінець 2021 року були повністю використані [39].

9. 18 притулків (на 94 місця), у тому числі 9 притулків, що утримуються громадськими організаціями, 2 квартири, що перебувають на балансі муніципальних структурних підрозділів та 7 притулків, що знаходяться в управлінні МОДР; загалом цією формою допомоги скористалися 105 осіб, з них 30 повнолітніх самостійних осіб з прийомних сімей та закладів опіки і піклування.

Крім того, обслуговування та виплату соціальних допомог у 2021 році в Познані здійснював Познанський Центр соціальних виплат [43], в структурі якого функціонує Центр сімейних ініціатив [84; 79], що діє з метою розвитку та підтримки познанських родин. В інтересах літніх людей діяльність проводить Центр ініціатив літніх людей [79; 73].

1.2. Особливості отримання соціальної допомоги

У 2021р. соціальними виплатами скористалися 14,2 тис. сімей, що налічувало майже 22 тис. осіб, що становило 4,1% від загальної кількості населення, що проживає у Познані.

Використання соціальної допомоги, що надається через Міський Осередок Допомоги Родині обумовлено відповідністю мінімальним критеріям доходів, передбаченим законодавством.

Найпоширенішими причинами використання соціальної допомоги в Познані в 2021 році були: тривала або тяжка хвороба (14,4 тис. осіб); бідність (7,6 тис. осіб); інвалідність (6,4 тис. осіб); безпорадність у догляді та веденні домашнього господарства (4,6 тис. осіб); безробіття (2,7 тис. осіб); бездомність (1,8 тис. осіб); потреба в охороні материнства (1,7 тис. осіб).

Соціальною допомогою також скористалися багатодітні, неповні сім'ї, сім'ї, які постраждали від насильства, а також діти-сироти, особи, які мають

проблеми із залежністю або звільнилися з місць позбавлення волі. У 2021 році надано допомогу 327 особам у зв'язку з випадковими подіями та кризовими ситуаціями та 15 особам, яким надано статус біженця або додатковий захист, та які мають труднощі з інтеграцією в нове середовище.

Витрати на послуги соціальної допомоги, які координує МОДР, у 2021 році склали 84,9 млн. злотих. Грошові виплати, у тому числі ті, що надаються нужденним у вигляді постійних або періодичних допомог, а також цільові виплати та виплати в натуральній формі становили близько 38% від усіх виплат. Інша частина видатків, тобто 62%, складалася з послуг, що полягають у наданні не грошової допомоги у вигляді: послуг з догляду (3,8 тис. сімей); житла (1,8 тис. сімей); харчування (1,9 тис. сімей), у тому числі в рамках урядової програми “Харчування у школі та вдома”.

Урядова програма “Харчування у школі та вдома” адресована дітям, які ще не розпочали навчання у школі, учням середніх та вищих шкіл, а також окремим особам та сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах (самотні, літні, хворі або інваліди). У 2021 році програмою скористались 9,4 тис. осіб, у тому числі 2,5 тис. дітей та молоді. На реалізацію програми було виділено 12 млн. злотих, з яких 7,4 млн. злотих державних дотацій. Також було надано допомогу у вигляді продуктів харчування 1,6 тис. особам в рамках урядової “Оперативної програми Продовольча допомога 2014-2021”.

1.3. Особи з обмеженими можливостями

Місто Познань впроваджує заходи підтримки, спрямовані на якомога ширшу інтеграцію людей з обмеженими можливостями до активної участі в усіх сферах суспільного життя. Заходи у сфері соціальної та професійної активізації осіб з інвалідністю здійснювалися за програмою “Напрями та завдання міста Познань щодо соціальної та професійної інтеграції осіб з інвалідністю на 2021-2025 роки”, яка є продовженням розвитку міських програм, реалізованих у попередні роки та спрямованих на дану групу

населення. Вартість заходів, реалізованих в рамках програми у 2021 році, склала 22,6 млн. злотих, у тому числі 6 млн. злотих з бюджету міста Познань. Інші джерела фінансування Програми – Державний фонд реабілітації осіб з обмеженими можливостями та Фонд солідарної підтримки осіб з інвалідністю. Основною метою програми є нормалізація умов життя людей з інвалідністю, які щодня стикаються з технічними, транспортними та інформаційними бар'єрами, а також створення умов для їх інтеграції та активної участі у суспільному житті. Програмою передбачається реалізація таких завдань, як: розвиток та зміцнення потенціалу осіб з інвалідністю; нівелювання та усунення бар'єрів для соціальної інтеграції; стимулювання та підтримка різних форм участі та соціальної активності осіб з інвалідністю; інтеграція осіб з інвалідністю у відкритий ринок праці; протидія дискримінації та формування у суспільстві відповідних поглядів і поведінки на користь інтеграції [52].

У сфері соціальної реабілітації людей з інвалідністю у 2021 році місто Познань реалізувало такі заходи: 9 семінарів з ерготерапії, забезпечення засобами реабілітації, протезно-ортопедичними виробами та допоміжними засобами, співфінансування участі в оздоровчому відпочинку, допомога в усуненні технічних та комунікаційних бар'єрів, співфінансування спортивних, культурно-масових, оздоровчих та туристичних заходів для людей з інвалідністю.

– Розвиток різних форм допоміжного та захищеного житла; в рамках проекту “Програма житлового забезпечення осіб з інтелектуальною недостатністю”, місто Познань доручило неурядовій організації утримання 2 тренінгових квартир на 7 місць; у 2021 році тренінги у цих квартирах пройшли 46 осіб; крім того, було надано місця в 1 квартирі для тимчасового проживання, якими скористалися 6 осіб [51, 61];

– Функціонування Центру денної адаптації № 1 на 35 місць, який здійснював діяльність у сфері освітньої терапії та догляду за людьми з помірними та тяжкими інтелектуальними порушеннями;

– Реалізація проекту, що фінансується ЄС – “Соціальні послуги та медична допомога для мешканців Познаня у 2019-2022 роках”; у 2021 році послугами скористалися близько 2 000 осіб, у тому числі 872 особи – теледопомогою та послугами спеціалізованих служб, 605 осіб послугами служб догляду вдома, 166 осіб – прокатом технічних засобів реабілітації, 153 особи – послугою помічника-консультанта особи з інвалідністю, 109 осіб – послугою супроводжувачого, 76 осіб послугами медичних стаціонарів, 53 особи послугами служби Центру Саморозвитку, 10 осіб послугами служби тренінгових квартир;

– Послуга “Персональний асистент для осіб з інвалідністю” – метою програми є надання людям з інвалідністю в їх соціальному середовищі умов для розвитку, навчання, праці, участі в культурному житті, а також підвищення рівня соціальної активності та виходу з ізоляції та пасивності; у 2021 році допомогою асистента скористалися 176 осіб;

– Надання “тимчасового догляду” – програма, що передбачає підтримку членів сім’ї або осіб, які здійснюють безпосередній догляд за людьми з інвалідністю через можливість отримання разової (тимчасової) допомоги у вигляді денного, цілодобового догляду або консультацій спеціалістів; послуги тимчасового догляду надавали неурядові організації: фонд “Аутистичний дім”, асоціація інвалідів “ІСКРА”, асоціація “На так” та фонд “PETRA Senior”; у 2021 році послугами денного догляду скористалися 34 особи (в тому числі 3 дитини); цілодобовим доглядом було охоплено 54 особи (в т.ч. 6 дітей); консультаціями спеціалістів охоплено 47 осіб, які здійснюють догляд за хворими з інвалідністю;

– Реалізація програми “Допомога інвалідам, які постраждали внаслідок стихійного лиха або кризових ситуацій, спричинених інфекційними хворобами” (модуль III) – програма, адресована особам, які під час пандемії COVID-19, втратили можливість користуватися послугами реабілітаційної установи (наприклад, це були майстерні ерготерапії, будинки самопомоги, центри денного перебування, спеціальні школи та освітні центри); у 2021 році було опрацьовано 723 заяви.

У 2021 році також надавалися послуги з догляду, у тому числі спеціалізовані, мешканцям Познані, зокрема людям похилого віку. Завдання виконували 3 організації: Польський комітет соціального захисту – Великопольська філія воєводська у Познані; Польський Червоний Хрест – Великопольське регіональне відділення; Соціальний кооператив “Фенікс” [45, 46, 67].

Така допомога була спрямована дорослим і дітям, у тому числі самотнім, які за віком, хворобою, інвалідністю або з інших причин потребують підтримки, а також особам, які потребують допомоги, коли їхні сім'ї не в змозі забезпечити їм належний догляд (піклування). Загалом у 2021 році послугами в цій сфері скористалися близько 4 000 осіб, з яких 84 особи були забезпечені спеціалізованими послугами з догляду за хворими.

Мешканці Познані мають змогу користуватись послугами Міського пункту прокату реабілітаційного обладнання, який безкоштовно пропонує користування реабілітаційним, доглядовим та допоміжним обладнанням. Послуга орієнтована, в першу чергу, на людей старшого віку 70+, людей, що перебувають у скрутному матеріальному становищі, ризикують опинитися за межею бідності або соціальної ізоляції. У 2021 році послугою прокату скористалось 96 осіб [28].

Важливу роль у соціальній активізації людей з інвалідністю відіграли громадські організації. Серед заходів, що фінансуються з бюджету міста Познань у 2021 році реалізовано:

- функціонування центрів підтримки та соціальної реабілітації – 150 осіб отримали таку підтримку;
- заходи, спрямовані на поліпшення фізичного та психічного стану людей з інвалідністю – цим видом підтримки охоплено 1,4 тис. осіб;
- послуги з підтримки сімей з дітьми з інвалідністю – охоплено 131 особу;
- надання тимчасової допомоги сім'ям та особам, які здійснюють догляд за особами з інвалідністю – 85 сімей скористалися цією формою допомоги;

- забезпечення участі осіб з інвалідністю в інтеграційних (зокрема культурних) заходах, де взяли участь 369 осіб;
- підвищення активної участі осіб з інвалідністю, зокрема, у спорті та відпочинку, в яких взяли участь 82 особи;
- соціальна та громадянська освіта людей з інвалідністю та членів їх сімей – загалом цими формами підтримки було охоплено 8,5 тис. осіб;
- інформаційно-просвітницька кампанія з питань аутизму, кульмінацією якої став віртуальний забіг, в якому взяли участь 600 чоловік;
- вистава з сурдоперекладом та аудіодискрипцією для людей з інвалідністю, у заході взяли участь 120 осіб;
- просвітницькі, лікувальні, мистецькі заходи у зв'язку з Всесвітнім днем боротьби з дитячим церебральним паралічем;
- пікніки, мистецькі майстер-класи та виставка картин і фотографій, поєднані з кінопоказом; відвідало кожний захід по 15 осіб ;
- розробка та друк вкладиша шрифтом Брайля тиражем 6 000 примірників, з метою привернути увагу молодіжної аудиторії до дітей з інвалідністю в суспільстві;
- додаткові “тренінги мобільності” для 7 осіб з інтелектуальною недостатністю, які проживають у будинках підтриманого проживання; тренінги підготували їх до пересування містом та покращили знання про мобільні додатки, які допоможуть їм безпечно подорожувати;
- проект “Крок вперед” – присвяченого дітям та молоді; з метою покращення порушених психомоторних функцій, зменшення вад розвитку та покращення якості життя дитини, функціонування всієї сім'ї та змінити хибні установки батьків щодо догляду та виховання дитини з інвалідністю [83].

На кінець 2021 року люди з інвалідністю становили 6,2% безробітних, зареєстрованих в повітовому Центрі зайнятості в Познані.

Місто Познань систематично проводить заходи, спрямовані на підвищення професійного потенціалу осіб з інвалідністю, в тому числі їх

інтеграцію на відкритому ринку праці. Здійснено заходи, спрямовані на професійну активізацію осіб з інвалідністю у 2021 році, а саме:

- функціонування Познанського центру підтримки професійного розвитку, послугами якого скористалися 50 осіб з інвалідністю, 21 з яких працевлаштовано [42];

- надання коштів 6 особам з інвалідністю для започаткування власної справи, з яких 2 особи отримали кошти в рамках “Програми вирівнювання диспропорцій між регіонами III”;

- організовано загальне та спеціальне професійне навчання для 27 осіб з інвалідністю;

- надання допомоги 185 особам з інвалідністю у здобутті вищої освіти;

- відшкодування роботодавцям витрат на створення 2 робочих місць для осіб з інвалідністю та понесених витрат у зв'язку з роботою 19 працівників, які надають допомогу особам з інвалідністю на виробництві;

- реалізація програми “Активне самоврядування”, основною метою якої було усунення або зменшення бар'єрів для участі людей з інвалідністю в соціальному та професійному житті, а також у доступі до освіти; програма фінансується з Державного фонду реабілітації осіб з інвалідністю; у 2021 році надано підтримку 224 особам, які отримали субсидію або відшкодування витрат на здобуття вищої освіти, та 216 осіб, які отримали субсидії або відшкодування за: придбання та встановлення приладів для власного автомобіля; витрати на отримання посвідчення водія; придбання електронного обладнання та програмного забезпечення і навчання його використанню, а також підтримання технічної працездатності свого електронного обладнання; придбання електричного інвалідного візка та витрати на підтримання його в робочому стані; придбання протезу та витрати на підтримання його в робочому стані; придбання скутера або допоміжного засобу для ручного пересування на інвалідному візку; забезпечення догляду за залежною особою з метою підтримання її активності [50].

З метою координації зусиль міста Познань щодо покращення архітектонічної, цифрової та інформаційно-комунікаційної доступності у 2021 році було створено Муніципальну команду з питань доступності (Розпорядження мера міста Познань 54/2021/Р). Мер міста Познань також видав Розпорядження 769/2021/Р про обробку заявок щодо забезпечення доступності та скарг на брак доступності. Розпорядження видано з метою координації діяльності відділів та управлінь мерії Познані та муніципальних структурних підрозділів [30].

З 2018 року в місті Познань застосовуються Стандарти доступності міста Познань для осіб з інвалідністю. Це пакет керівних принципів для забезпечення архітектонічної, комунікаційної та інформаційної доступності осіб з інвалідністю, для реалізації нових інвестицій, а також модернізації чи реконструкції вже існуючих об'єктів [68, 69].

У місті Познань у 2021 році функціонував портал "Інвалідність", який, серед іншого, просував заходи, що сприяли соціальній та професійній інтеграції людей з інвалідністю в місцевому та національному масштабах. Інформація, розміщена на відповідному порталі, містить найважливіші події, правові та організаційні зміни, культурні та спортивні заходи. Пріоритетним було інформування про новостворені у міському просторі об'єкти для людей з різними формами інвалідності [47].

У 2021 році допомога міста Познань **особам з психічними розладами** полягала у наступному:

- забезпечення діяльності 9 будинків самодопомоги, що знаходяться у віданні різних об'єднань – в цих закладах здійснювалися заходи з підтримки та реабілітації, загалом на кінець 2021 року вони пропонували 322 місця для денного перебування; послугами скористалися 339 осіб;
- надання послуг спеціалізованого догляду за місцем проживання особам з психічними розладами; послуги надавалися Польським комітетом соціального забезпечення в Познані; у 2021 році послугами спеціалістів скористалися 73 особи [45];

- реалізація проекту "Мій власний куточок – деінституціалізація підтримки людей після психічних криз" Асоціацією осіб та сімей за психічне здоров'я "Зрозуміти та допомогти"; метою проекту було покращення якості життя та здоров'я людей після психічних криз через їх участь у процесі прийняття рішень та самовизначення про умови, в яких вони будуть функціонувати в захищеному житті; у 2021 році допомогою скористалися 8 осіб [4];

- реалізація проекту "Апробація моделі підтримки розширення прав і можливостей молодих людей з психічними розладами "Моя Справа!", в якому взяли участь 520 осіб віком 15-29 років; проект був спрямований на вирівнювання можливостей для молоді з психічними розладами в процесі становлення самостійності та надання їм доступу до підтриманої зайнятості; у 2021 році 29 осіб отримали підтримку соціального консультанта; проект, реалізований у 2018-2021 роках, отримав фінансування з ЄСФ;

- забезпечення продовження "Програми підтриманого житла для людей з інтелектуальною недостатністю з числа осіб з інвалідністю з дитинства та дітей-інвалідів", що реалізується у 2020-2022 роках за рахунок коштів державного бюджету міста Познань; проект спрямований на розвиток та зміцнення потенціалу людей з інвалідністю, щоб вони могли самостійно виконувати свої соціальні ролі; у 2021 році проект забезпечив 2 тренінгові квартири на 7 місць; індивідуальний психосоціальний супровід та індивідуальні заняття з соціальної активізації та групові тренінги з розвитку міжособистісних та соціальних навичок; у 2021 році короткостроковим перебуванням (3 місяці) скористалися 16 осіб; стажування за місцем проживання (1 місяць) – 30 осіб [47];

- реалізація проекту, що дофінансовується ЄС, "Надання інтегрованих форм медико-соціальної допомоги особам з психічними розладами" (проводить Centrum Medyczne НСР sp. z o.o.); у 2021 році введено в експлуатацію Громадський центр психічного здоров'я з комплексними соціальними послугами, проведено курси та тренінги, заходи з соціальної активізації осіб з психічними розладами, в тому числі дітей, а також організовано та забезпечено

роботу 2 локальних центрів підтримки та 3 пунктів з цілодобовою інформаційною лінією для пацієнтів Міського центру кризового втручання з питань інтегрованої медичної допомоги 24/7, утримується відділення підтриманого проживання;

- реалізація проекту, що дофінансовується ЄС, “Громадський центр психічного здоров’я Познань-Північ” (“Środowiskowe Centrum Zdrowia Psychicznego Poznań PÓLNOC”) компанією Termedia sp. z o.o. Wydawnictwa Medyczne i Specjalistyczne у партнерстві з Фундацією CISZUM та містом Познань. Метою проекту є створення Громадського центру психічного здоров’я для дорослих, облаштування приміщень, надання профілактичної, освітньої та реабілітаційної підтримки близько 170 особам, допомога у професійній активізації та поверненні до повноцінного життя у суспільстві близько 100 особам, повернення до функціонування в суспільстві близько 20 осіб після стану психічної кризи [37].

1.4. Протидія соціальній ізоляції

Місто Познань провело багато превентивних та підтримуючих заходів, спрямованих на боротьбу з соціальною ізоляцією, зокрема людей, які перебувають у кризовій ситуації бездомності, довготривалого безробіття, залежних, психічно хворих, звільнених з місць позбавлення волі, біженців, людей з інвалідністю.

У 2019 році Познаньською міською радою затверджено Стратегію вирішення соціальних проблем міста Познань на 2019-2025 рр., яка визначає напрямки діяльності щодо вирішення соціальних проблем, які виникають у Познані. Метою Стратегії є вирівнювання якості життя людей, яким загрожує соціальна ізоляція.

Заходи включають: залучення мешканців Познані до загальноміських справ, підвищення відповідальності за інших мешканців міста; покращення основних умов життя мешканців Познані: економічних, соціальних та

культурних; максимальне задоволення потреб тих, хто перебуває під ризиком соціальної ізоляції або є соціально ізольованим.

У 2021 році. Аналіз стратегії проводився в рамках діяльності за проектом “СТРАТЕГОР. Розробка інструментів стратегічного програмування у сфері протидії бідності та соціальної ізоляції на місцевому рівні для органів місцевого самоврядування”, який реалізується Фондацією Польської академії наук, яка також надавала спеціалізовані консультації. Проект співфінансується ЄСФ[70].

Однією з найпоширеніших форм соціального виключення є **бездомність**, яка спричиняє незахищеність.

У Познані в Міському осередку допомоги родині (МОДР) працює Пункт обслуговування клієнтів відділу допомоги бездомним. В результаті діяльності МОДР у 2021 році майже 1 400 осіб, які опинилися у кризовій ситуації бездомності, були забезпечені різноманітними спеціалізованими послугами:

- надання соціального захисту людям, які опинилися в кризовій ситуації бездомності, включаючи, зокрема, надання притулку, харчування, необхідного одягу, доступу до медичних послуг, допомоги у вигляді кредитного квитка та вирішення особистих та службових справ;
- створення можливостей та умов для виходу з бездомності шляхом, зокрема, розробки індивідуальних програм виходу з бездомності;
- інтервенційні заходи, спрямовані на збереження здоров'я та життя людей у кризовій ситуації бездомності шляхом надання інформації про можливості використання притулків та інших форм допомоги;
- спільні заходи зі спеціалістами, які працюють з людьми, що опинилися в кризовій ситуації бездомності.

У Познані у 2021 році функціонувало 152 притулки для людей у кризовій ситуації бездомності (так звані кочові пункти), в яких було підтримано 203 особи. Ці місця перебували під постійним наглядом спеціальних патрулів.

У 2021 році в рамках забезпечення інституційного захисту осіб, які опинилися в кризовій ситуації бездомності, 767 постійних місця в 14 центрах

для осіб у кризовій ситуації бездомності, у тому числі в 3 центрах (210 місць), розташованих за межами Познаня (у Блонську, Гощієво та Рожновіце). Місто Познань субсидувало 330 місць у Познані та 54 місця за межами міста, що становить 50% від наявних місць у центрах для людей, які перебувають у кризовій ситуації бездомності [58].

На додаток до поточної діяльності, що включає в себе, головним чином, інституційну підтримку осіб, які перебувають у кризовій ситуації бездомності в центрах, місто Познань здійснювало і підтримувало (наприклад, за допомогою субсидій) різні інформаційні та профілактичні проекти, що стосуються явища бездомності і виходу з нього. Серед інших, у 2021 р. були реалізовані наступні заходи та програми:

- "Мобільний пункт підтримки", що реалізується сезонно (з 1.01. по 15.03. та з 1.11. по 31.12.2021) Асоціацією "Соціальна аварійна служба" та Асоціацією "Рука допомоги вдома", діяльність пункту полягала у видачі гарячої їжі, надання домедичної допомоги, інформування про можливі форми підтримки та соціальної роботи, а також допомога в доставці осіб, які перебувають у кризовій ситуації бездомності, до закладів, що надають притулок; у 2021 році пунктом надано підтримку понад 200 особам;

- "Міська лазня та служба невідкладної допомоги", якою опікується Карітас Познанської Архідієцезії, що забезпечує можливість користуватися: гігієнічними процедурами, необхідними засобами гігієни, одягом, долікарською допомогою та з інших форм екстреної допомоги; у 2021 році здійснено 5,2 тис. виїздів, надано 3,8 тис. санітарних послуг, 3,2 тис. разів безкоштовно надавалася послуга зі зміни, прання та сушіння одягу, 325 разів надавалася послуга зі стрижки; надано 1,3 тис. долікарських консультацій [23];

- "Мобільний пункт медичної допомоги" фонду "Сигнум Карітас", який надає долікарську та медичну допомогу людям у кризовій ситуації бездомності та малозабезпеченим верствам населення міста; у 2021 році було надано 401 консультацію різного виду, долікарські втручання, первинна діагностика захворювань та консультування [23];

- циклічний моніторинг місцезнаходження осіб у кризових ситуаціях бездомності в Познані працівниками MOPR у співпраці з Головним управлінням муніципальної поліції міста Познань, вуличними працівниками Соціальної служби надзвичайних ситуацій, з метою в т.ч. надання необхідної допомоги;
- вуличні заходи, що проводяться Асоціацією "Соціальна аварійна служба" [27], яка встановила контакт з 441 особою, та Карітас Познанської Архідієцезії [23], який встановив контакт з 112 особами;
- тренінгові квартири, що функціонують при Асоціації МОНАР, які готують людей у кризовій ситуації бездомності та під ризиком бездомності та соціальної ізоляції до самостійного життя; у 2021 році до проекту було включено 11 осіб, з них 3 дітей;
- пункт обігріву для людей у кризовій ситуації бездомності, яким опікується Карітас Познанської Архідієцезії; у 2021 році в середньому за добу надавалася допомога 23 особам, загалом пунктом обігріву скористалися 412 осіб [23];
- забезпечення харчуванням від: Релігійний дім сестер урсулянок Серця Ісусового (близько 150 осіб на добу), Згромадження Сестер Альбертинок – служебниць для бідних (бл. 120-180 осіб на день), Францисканські Сестри Родини Марії – Провінція Святого Йосифа (59 осіб на добу), Карітас Познань (364 особи на добу) ;
- організація Великоднього сніданку та роздача продуктових наборів від Карітасу Познанської Архідієцезії та Фонду "Милосердя" для 930 осіб [23];
- організація Фундацією "Милосердя" та Карітасом Познанської Архідієцезії Різдвяного Святвечора, під час якого було обслужено 1 300 осіб;
- акція "Готуймо добро разом", адресована як нужденним, так і рестораторам, в рамках якої було організовано 200 обідів для нужденних та роздано 1 300 продуктових наборів найбільш бідним мешканцям міста Познань [36];

- реалізовано проект "Взаємність – допомога ізольованим єжинцям у поверненні до місцевої громади" Асоціацією взаємодопомоги "Барка"; в рамках проекту було надано безпосередню підтримку 10 особам, які опинилися у кризовій ситуації бездомності у сфері соціального та професійного консультування, а також терапії залежностей; організовано 7 місцевих партнерських зустрічей з метою покращення співпраці, спрямованої на допомогу людям у кризовій ситуації бездомності; проведено 3 акції "Взаємність" у житловому масиві Єжице [3];

- "Мобільний пункт обстеження шкіри з дерматоскопом – профілактика онкологічних захворювань для мешканців Познаня" – організований Фондацією "Акцептація", в рамках якого було проведено 4 дні дерматоскопічних обстежень у центрах підтримки осіб, які перебувають під загрозою соціальної ізоляції для раннього виявлення раку шкіри [75];

- "Не знаєш, не реагуєш, втрачаєш шанс на здоров'я/інсульт – кожна хвилина на рахунку – запобігання серцево-судинним захворюванням для мешканців Познані – продовження" проект з такою цікавою довгою назвою реалізується Фондацією "Акцептація", яка здійснила 18 поїздок до центрів допомоги людям у кризовій ситуації бездомності з метою скринінгу у сфері профілактики та раннього виявлення серцево-судинних захворювань [75];

- заходи для ромів, які проживають на вул. Лечицької, яким надано матеріальну допомогу (157 осіб) та допомогу у вигляді соціальної роботи (36 осіб); ця діяльність включала влаштування ромських дітей до шкіл, збір одягу для ромської громади, виїзди Мобільного пункту допомоги.

З метою обмеження поширення пандемії COVID-19 організовано "Місяця тимчасової ізоляції для залежних осіб у ситуації кризи бездомності".

З метою ліквідації бездомності місто Познань бере участь у міжнародному проекті "ROOF", який реалізується у 2020-2022 році в рамках Європейської мережі планування дій URBACT. Лідером проекту є Бельгія, партнерами – Польща, Греція, Португалія, Румунія, Шотландія, Франція та Італія. Проект полягає у впровадженні інноваційних житлових рішень на рівні

великих міст, де бездомність є найбільш поширеною, включаючи концепцію "Житло в першу чергу", згідно з якою люди, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають право на житло та отримують його без попередніх умов. Для реалізації проекту створено місцеву ініціативну групу URBACT, у складі представників різних відділів мерії Познані, міських організаційних одиниць та зовнішніх стейкхолдерів. Одним із завдань групи є розробка Місцевого плану дій, який визначає проблеми, пов'язані з бездомними у Познані та формулює концепцію їх вирішення. Результатом проекту є попередньо розроблена концепція методології підрахунку кількості людей у кризовій ситуації бездомності та збору і узагальнення даних про витрати на надання послуг людям у кризовій ситуації безпритульності.

Професійна та соціальна реінтеграція осіб, які з різних причин мають труднощі з працевлаштуванням на ринку праці та перебувають у групі ризику соціальної ізоляції займаються Центри соціальної інтеграції (далі – ЦСІ). Їх пропозиція адресована, в тому числі, людям, які опинилися в кризовій ситуації, бездомним, наркозалежним, психічно хворим, довготривалим безробітним, особам, звільненим з місць позбавлення волі, біженцям, людям з інвалідністю. Діяльність ЦСІ включає в себе, зокрема, розробку Індивідуальної програми соціальної зайнятості, організацію професійних майстер-класів, навчальних занять з різних галузей, професійне консультування, особистісний розвиток, заняття з планування життя. У Познані у 2021 році функціонує 5 Центрів Соціальної Інтеграції [86, 85, 3, 66];

У 2021 році до ЦСІ було направлено 504 особи, з яких 265 осіб розпочали заняття з ЦСІ, а 12 осіб – після завершення занять працевлаштувалися.

З метою протидії загрозі соціальної ізоляції, спричиненої, у тому числі, заборгованістю, у 2021 році продовжив свою діяльність соціальний кооператив "Познанянка". Кооператив надав можливість відпрацювати борги з орендної плати у комунальних квартирах та підтримував людей, які тривалий час були безробітними або мали проблеми зі збереженням роботи. У 2021 році в кооперативі працевлаштовано 19 осіб [66].

З метою сприяння зниженню ризику бідності та соціальної ізоляції започатковані проекти, які співфінансуються ЄСФ "Фенікс-2" (2019-2021) вартістю близько 4 млн. злотих та "Фенікс-3" (2021-2023) вартістю 4,1 млн. злотих. Проекти реалізуються Муніципальним центром соціальних служб для сім'ї. Основною метою обох проектів є покращення умов життя більш ніж 400 осіб, які проживають у Познані та користуються соціальною допомогою, в т. ч. за рахунок: збільшення можливостей для людей з інвалідністю отримати стабільну роботу; поширення активного ставлення до пережитих життєвих труднощів; підвищення соціальної активності населення, яке проживає в окремих районах Познані.

Зміцнення місцевих суб'єктів соціальної економіки та сприяння розвитку соціальної та корпоративної соціальної відповідальності – це мета Майстерні соціальної економіки "Гарні речі", що діє у Познані. Майстерню створено в рамках проекту "Великопольський центр солідарної економіки", що реалізовувався у 2018-2023 роках Фондом взаємодопомоги "Барка" (керівник) та містом Познань (партнер), яке отримало на дані цілі фінансування від ЄСФ. У Майстерні проведено презентацію продукції та послуг суб'єктів соціальної економіки у 2021 році – освітні заходи, а також зустрічі, тренінги та семінари на тему соціальної економіки, заходи з налагодження контактів між представниками цього сектору з бізнесом. Крім того, серед іншого, були організовані соціальні ярмарки та ярмарки соціальної економіки, проведені заняття з соціальної економіки в початковій школі, кампанія з популяризації соціальної економіки [36].

У 2021 році у Познані відбувся "Познанський ярмарок добра", який став своєрідним поєднанням Дня громадських організацій та Ярмарку соціальної економіки. Захід проходив під гаслом "Сіяти добро" і став завершенням тижня, протягом якого 70 громадських організацій презентували свою діяльність мешканцям Познані. У рамках "Познанського доброго ярмарку" також відбувся соціальний захід під девізом "добро-брання", метою якого було стимулювання

придбання товарів та користування послугами, наданими соціальними кооперативами або майстернями трудотерапії.

Місто Познань підтримує ініціативи, спрямовані на повну інтеграцію іноземців та забезпечує їх допомогою, зокрема, через такі заходи, як: виплата грошової допомоги власникам Карти поляка, репатріантам та членам їхніх сімей та іноземцям, які отримали дозвіл на проживання з гуманітарних причин або за толерантне перебування на території Республіки Польща, а також через діяльність Центру міграційних досліджень [80] та реалізацію наступних проектів Migrant Info Point та #AKTYWATOR WLKP, в рамках яких діють, зокрема, гаряча лінія Migrant.info та Познанський інтеграційний центр – POINT [40], який є підрозділом Міграційного інформаційного пункту – місця надання комплексних послуг для іноземців [26, 38]. [40], який є підрозділом Міграційного інформаційного пункту – місця надання комплексних послуг для іноземців [26, 38].

Рисунок 1.1 – Мапа "Познанського ярмарку добра"

У рамках зусиль, спрямованих на забезпечення всім дітям та молоді рівних можливостей для здобуття освіти та підтримку їхнього розвитку, місто Познань реалізує програми допомоги, спрямовані на учнів та їхні сім'ї, в тому числі у вигляді різних видів фінансових пілґ. Пряма матеріальна допомога студентам соціального характеру у 2021 році складалася з наступних заходів:

- виплата 52 особам шкільної допомоги;
- призначення 937 особам шкільних стипендій;
- виплата 141 одноразової допомоги в рамках урядової програми "Добрий старт";

– допомога за урядовою "Програмою допомоги студентам-інвалідам у вигляді співфінансування придбання підручників, навчальних посібників та засобів навчання на 2020-2022 роки";

– позитивно розглянуто 25 заявок на отримання стипендії Маршалка Великопольського воєводства для учнів воєводства.

Місто Познань активно проводить політику рівності та поваги до інших. З 2018 року напрямки міської політики з питань рівного ставлення, в тому числі протидії дискримінації – за ознакою статі, етнічного та національного походження, віку, сексуальної орієнтації, релігії, ступеня фізичної підготовки або соціально-економічного стану – визначає Група з питань політики рівності та різноманіття. До складу команди увійшли особи, які представляють громадськість, Познанську міську раду та Познанську раду суспільного благоустрою, завдання яких пов'язані з реалізацією соціальної та освітньої політики; відібрано дану групу експертів шляхом проведення конкурсу.

Важливу роль у формуванні установок толерантності відіграє також Комісія з питань громадянського діалогу при відділі Познаньської міської ради з питань політики рівності. У 2021 році було проведено 8 засідань Комісії, серед найважливіших питань були: діяльність робочої групи з розробки інноваційної моделі підтриманого проживання для залежних осіб; співпраця над концепцією конкурсу "Познанські жінки року" та обговорення проекту "Безпечний простір" у рамках робочої групи для прожіночих організацій; робота над концепцією та реалізацією 3-го Познанського тижня толерантності; консультування щодо принципів проведення відкритих конкурсів у сфері політики рівності та інших тематичних документів; Управління "Зоною рівності" в рамках Познанського доброго ярмарку та Познанського дня неурядових організацій; участь у загальнонаціональній акції "Скажи своє слово"; організація мережових зустрічей з представниками інших польських міст.

З метою розширення застосування медіації та підвищення компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників, у місті Познані створено

центр медіації, який включає організацію медіації за принципом "рівний-рівному" у школах. Сума виділених коштів на виконання цієї програми у 2021 році становила 100 000 злотих.

Рисунок 1.2 – Третій Познанський тиждень толерантності

У 2021 році Познань презентував себе як дружнє та толерантне місто під час 3-го Познанського тижня толерантності, під час якого було організовано 30 заходів, спрямованих на пропагування поваги та прийняття кожної людини, незалежно від її поглядів, релігії, віку, статі, кольору шкіри, сексуальної орієнтації, походження або ступеня інвалідності. Серед заходів: лекції, дискусії, дебати.

Ініціативи неурядових організацій, що працюють на благо місцевих громад, у тому числі у сфері розбудови відносин рівності, були представлені, зокрема, в Зоні рівності, яка була однією з семи тематичних зон, організованих в рамках Познанського ярмарку Добра [36].

У познанських школах у 2021 році продовжилися позакласні заходи, що реалізуються з 2018 року, на тему протидії дискримінації та ізоляції. Під час занять обговорювалися питання мультикультуралізму, толерантності, протидії дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації, національності або кольору шкіри. Додаткові антидискримінаційні заходи в школах дають можливість для реалізації завдань побудови відносин поваги та уваги до кожної особистості, засвоєння базових понять про дискримінацію та вироблення навичок протидії таким проявам. У 2021 році було реалізовано 72 програми заходів, у тому числі 51 у початковій школі та 21 у вищій школі.

РОЗДІЛ 2. ДІТИ, ПІДЛІТКИ ТА СІМ'Ї В ПОЗНАНІ

2.1. Просімейна політика та діяльність Центру сімейних ініціатив у Познані

Місто Познань вживає багато заходів для створення умов для повноцінного розвитку та функціонування сім'ї, серед яких заходи, спрямовані на сім'ї, які виховують дітей, а також ті, що мають на меті забезпечення інтеграції поколінь.

Напрямки зусиль міста Познань щодо створення умов для повноцінного розвитку та функціонування сімей були викладені у прийнятій Познанською міською радою програмою "Просімейна політика для міста Познань на 2016-2020 роки". У 2021 році вступила в дію нова програма "Політика для сімей міста Познань на 2021-2025 рр."

Програмою встановлено наступні цілі:

- формування у свідомості мешканців міста системи цінностей, в яких сім'я і діти є пріоритетними цінностями;
- покращення демографічної ситуації та перелом тенденції відтоку познанських родин до сусідніх муніципалітетів;
- створення умов для узгодження обов'язків в родині з індивідуальними прагненнями її членів;
- створення умов, що сприяють інтеграції поколінь, в тому числі закріплення установок, що виражають повагу і відповідальність по відношенню до людей похилого віку та відповідальності перед людьми похилого віку;
- збільшення кількості познанських родин та зміна їх структури.

Місто Познань з 2019 року бере участь у міжнародній програмі ЮНІСЕФ "Мережа міст, дружніх до дитини", яка передбачає довгостроковий процес планування та реалізації заходів з підвищення якості життя дітей та їхній розвиток з точки зору охорони здоров'я, освіти та життя в соціумі. У 2021 році створено міжвідомчу команду фахівців для розробки міської програми "Місто, дружнє до дитини".

Реалізація соціальної політики, спрямованої на сім'ї, у 2021 році включала:

- забезпечення та розширення доступу до дитсадків (ясел) [16];
- забезпечення інституційного догляду та захисту сімей і дітей шляхом функціонування Муніципального осередку допомоги родині (MOPR, далі - МОДР) та підпорядкованих підрозділів [27];
- виплата соціальних допомог, які здійснює Познанський центр соціальних виплат (PSCŚ, далі - ПЦСВ), у т. ч. пільг (сімейні, на виховання 500+, пов'язані з інвалідністю, аліменти, для учнів (студентів), житлова допомога; крім того, ПЦСВ видає Карти багатодітної сім'ї, Великопольські сімейні карти, Познанські золоті карти для пенсіонерів [43, 38]);
- функціонування Центру сімейних ініціатив (ЦСІ), який - як інноваційний і перший подібний центр у Польщі - організував заходи з підтримки сімей; пропагує інститут сім'ї та підтримку його розвитку, зміцнює ініціативи інтеграції поколінь, надає консультації з питань сімейних знань та інформує про пропозиції, присвячені сім'ям [84];
- підтримка багатодітних сімей через: діяльність Ради багатодітних сімей, розширення пропозиції в рамках Картки багатодітної сім'ї та надання психологічної підтримки у співпраці з громадськими організаціями [59];
- управління центром медіації;
- допомога дітям у розширенні знань та організації їхнього дозвілля, зокрема: очно-заочні школи, безкоштовне репетиторство для учнів 4-8 класів початкової школи - "Пробки в місті 2021" та "Великий затор" [56];
- підтримка сімей шляхом реалізації заходів з розвитку громадського транспорту та інфраструктури;
- організація культурно-розважальних та освітніх заходів, що об'єднують познанські сім'ї, в тому числі тих, що сприяють інтеграції поколінь, такі як: Познанські дні сім'ї, Гала-вечір сімей;
- вручення "Wyprawki dla Gzubka" - вітального набору для новонароджених дітей, яких у 2021 році було видано 908 штук.

Крім того, у місті реалізовано низку ініціатив та проектів з підтримки сім'ї, які фінансуються за рахунок коштів ЄС або державного фінансування. У 2021 році структурними підрозділами міської ради реалізовано такі проекти:

- "Покращення доступу до соціальних послуг з підтримки сім'ї та сімейного патронату в міській місцевості в Познані" (2-га едіція, що охоплює 2020-2023 роки) - проект передбачає покращення доступу до соціальних послуг для біологічних сімей, які перебувають під загрозою бідності та соціальної ізоляції, а також для дітей з познанських прийомних сімей в частині: помічник сім'ї, особа, яка допомагає по догляду за дитиною та домашнім господарством у прийомних сім'ях; у 2021 році загалом було підтримано 175 осіб, з них 144 особи отримали сімейний супровід, надано допомогу у догляді за дітьми та веденні домашнього господарства прийомним сім'ям, в яких виховується 31 дитина;

- "Сімейний асистент" – проект, що реалізується МОДР; передбачає роботу асистентів, зосереджену, в першу чергу, на пошуку шляхів вирішення складних життєвих ситуацій сімей; у 2021 році 20 асистентів працювали з 320 сім'ями (чисельністю 1,6 тис. осіб, з них: 1,1 тис. дорослих та 452 дитини); дофінансовувалося працевлаштування помічників з Великопольської регіональної оперативної програми та одноразової доплати в рамках програми "Сімейний асистент на 2021 рік";

- Спеціалізоване консультування та терапія – проект, реалізований МОДР; спрямований на: підвищення відповідальності, впевненості у собі, соціальні навички та незалежність, зміцнення родинних зв'язків, покращення комунікації між членами сім'ї, особистісний розвиток, підвищення здатності користуватися інституційною допомогою, набуття навичок, необхідних для подолання залежності близького члена сім'ї, набуття навичок подолання під час карантину та ізоляції, спричинених пандемією; у 2021 році завдяки реалізації програми психологічну підтримку отримали 180 громад, а також педагогічну підтримку 48 громад у таких формах:

- психологічні консультації, якими охоплено 312 сімей (1100 консультацій) та педагогічні консультації, якими скористалася 101 сім'я (1,2 тис. консультацій);

- спеціалізоване консультування, у тому числі індивідуальне, в рамках якого надано 2,5 тис. психологічних консультацій та 1,1 тис. педагогічних консультацій фахівців, у тому числі індивідуальні – 2 500 психологічних та 1 100 педагогічних консультацій, групові – по 4 психологічні та педагогічні консультації;

- терапії, в яких було надано 874 послуги;

- інтервенційні заходи, які включали 8 заходів психологів/терапевтів та 6 педагогічних заходів;

- спеціалізоване юридичне консультування - у 2021 році проведено 1 700 консультаційних заходів, які передбачали надання правової інформації та консультацій бенефіціарам МОДР, допомога у підготовці позовних заяв та участі у судових процесах, в яких брали участь клієнти;

- "Волонтерство в сім'ях Познані" - проведений МОДР у співпраці з Асоціацією "Кращий світ"; проект спрямований на вирівнювання можливостей у доступі до освіти для дітей та молоді з малозабезпечених сімей, а також протидію соціальній ізоляції та самотності людей з інвалідністю, людей похилого віку та дітей, які перебувають у складній життєвій ситуації; у 2021 році 21 волонтер надав допомогу 21 сім'ї; результатом діяльності волонтерів стало покращення шкільної успішності та поведінки серед дітей та молоді, учасники познайомилися з новими формами проведення дозвілля, покращення функціонування в повсякденній діяльності серед людей похилого віку та людей з інвалідністю [71].

Крім того, у зв'язку з триваючою пандемією COVID-19 надавалася допомога людям, які перебувають на карантині або ізоляції. Завдання було виконано МОПР, яке надіслало 196 000 SMS-повідомлень, на які отримало 293 відповіді від людей, які перебувають на карантині, і мають якісь проблеми чи

потреби. Також надійшло 402 прохання купити продукти, ліки, винести сміття чи вигуляти собаку.

Впровадження та просування ініціатив для сімей також стало можливим завдяки наданню мікро-грантів громадським організаціям. Завдання виконувала Великопольська мережа неурядових організацій "Діємо разом", яка під егідою проекту "Познанський центр сім'ї" виділила 42 мікрогранти, з яких 28 - для неурядових організацій та 14 для неформальних груп, загальною вартістю 150 000 злотих. Серед тем, реалізованих у проектах у 2021 році, були: - сенсорно-інтеграційна терапія; інтеграція сімей з дітьми з інвалідністю та дорослими з інвалідністю; організація: фотовиставок, патріотичних вечорів, екскурсій по місту, змагань з риболовлі та створення карти видів риб в цьому районі; майстер-класи, наприклад, кондитерські, ювелірні, швейні, з плетіння макраме, виготовлення ароматичних свічок, майстер-клас з письма та майстер-класи з велоспорту для представників різних поколінь; сімейне приготування їжі, кулінарні зустрічі; спортивні заходи, сімейні зустрічі з тенісу, хореотерапії та йоги; музичні та творчі зустрічі; співання колядок, щедрівок, частування під вертепом, організація: "Jeżyskiej Gwiazdki 2021", "Миколай у Пьонткові"; сімейні концерти, танцювальні вечори; екологічна діяльність (наприклад, висадка рослин); розробка "Єжицької карти потреб – від сім'ї до сім'ї"; підготовка посилок для сімей [8].

У 2021 році реалізовано проект "Маємо право на підтримку". У рамках проекту підтримку отримали 5 осіб, яким було надано 52 години психологічної підтримки та 10 годин юридичних консультацій. Підготовлено та розповсюджено серед установ та осіб, які надають підтримку жінкам, 1 000 інформаційних листівок, що містять інформаційні матеріали за тематикою проекту. Реалізацією завдання займалася Фундація "Матечнік", яка отримала від міста Познань грант у розмірі 30 000 злотих на його виконання.

У 2021 році 9-й випуск Познанських Родинних Днів відбувся у гібридній формі, з календарем, що налічував понад 300 подій та атракцій, організованих онлайн та наживо, з дотриманням чинних стандартів та епідеміологічних

обмежень. Пропозицію підготували, зокрема, школи, муніципальні структурні підрозділи, неурядові організації, приватні підприємці та партнери проекту Family Card, які надавали різні види знижок на свої товари чи послуги.

На сайті міста Познань та на спеціально створеній сторінці у Facebook на постійній основі публікувалися соціальні та культурні пропозиції, орієнтовані на всю родину. Серед них – заходи Познанських днів сім'ї 2021: лабораторні майстер-класи; театральні вистави; тематичні заходи; ігри та забави; для наймолодших: казки та легенди, вечір у зоопарку; для батьків: зустрічі з мамологом, психотерапевтом, психологом, фізіотерапевтом, невропатологом та консультування з питань лактації; консультації спеціалістів, наприклад, психолога чи педагога, онлайн Академія здоров'я для батьків; літературно-фотографічний конкурс "Познань у словах, звуках та образах"; бібліотечне чергування в бібліотеці ім. Рачинського; авторські зустрічі; вебінари на теми: дитячий сон, розуміння емоцій та здорове харчування; спортивні заходи для всієї родини [27, 43].

У 2021 році у Познані працювало 20 закладів денного перебування, які пропонували дітям, серед іншого, догляд та виховання, допомогу у навчанні, ігрову та спортивну діяльність для розвитку інтересів, а також гаряче харчування, а батькам - тісну співпрацю в діагностиці потреб, плануванні допомоги, моніторингу процесу надання допомоги (консультації вихователів з батьками) та організації освітніх заходів. У денних дитячих садках загалом було 739 вільних місць, які на кінець 2021 року були повністю використані. У 2021 році денну підтримку у Познані надавали наступні установи: Центр підтримки розвитку дітей і молоді "Клуб" [81]; Центр денної адаптації [78]; дворові робочі центри, які реалізують проекти: "Ритми самовираження" та "За межами двору" [6, 12]; 16 закладів (у т.ч. соціально-терапевтичних центрів денного перебування), що перебувають у віданні фондів, асоціацій, парафіяльних та церковних організацій на 430 місць для дітей та молоді.

У зв'язку з пандемією COVID-19 заклади денного перебування у 2021 році працювали відповідно до загальних обмежень, що були запроваджені в

країні. Під час призупинення роботи центрів денного перебування надавалася допомога у дистанційній формі, доставка підопічним продуктових посилок додому, а в періоди відкриття – працювали відповідно до рекомендацій Міністерства у справах сім'ї, праці та соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я та Державної санітарної інспекції.

Покращення умов життя та можливостей розвитку багатодітних сімей забезпечується реалізацією програми "Poznań PRO FAMILY – промоція, розвиток та захист багатодітних сімей у м. Познань".

У 2021 році на користь познанських багатодітних сімей були реалізовані такі проекти:

- запровадження карток для багатодітних сімей, які дають право на отримання знижок: у 2021 році було видано 7,4 тис. Карток багатодітної сім'ї, а всього з початку дії цієї програми ПЦС видав 45,3 тис. традиційних пластикових карток та 43,2 тис. електронних карток;

- діяльність Ради у справах багатодітних сімей 3-го скликання – консультативно-дорадчого та ініціативного органу при органах влади міста Познань, створений у 2013 році з метою забезпечення впливу багатодітних сімей на створення та реалізацію програм розвитку просімейної політики в м. Познань; у 2021 році дистанційно проведено 6 засідань ради, під час яких обговорено актуальні теми та виклики, з якими стикаються познанські родини;

- діяльність Уповноваженого мера м. Познань у справах багатодітних сімей (призначений у 2013 р.), до завдань якого входить: ініціювання програм, спрямованих на повагу до суб'єктності та автономії багатодітної сім'ї, створення умов для життєдіяльності та розвитку багатодітної сім'ї, популяризація моделі багатодітної сім'ї; популяризація інформації щодо пропозиції послуг для багатодітних сімей; реалізація "Познанської допомоги для багатодітних" (допомога у розмірі 1 000 злотих на рік на кожну дитину з числа багатодітних сімей до досягнення дитиною 24-річного віку за умови продовження навчання та відсутності змін у сімейному стані); запровадження надбавки на виховання дитини у багатодітній сім'ї (надбавка у розмірі 195

злотих на місяць надається батькам/опікунам у разі утримання трьох і більше дітей, які мають право на сімейну допомогу);

- реалізація неурядовими організаціями 2 проектів, відібраних на відкритому конкурсі, а саме:

1. проект "Консультавання сімей, особливо для багатодітних сімей", метою якої було надання безкоштовної психологічної допомоги сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах, у тому числі багатодітним сім'ям;

2. проект "Підтримка батьків, які самотньо виховують дитину (дітей)", метою якого було надання професійної, спеціалізованої та всебічної підтримки і консультавання, допомога та сімейна терапія для батьків, які виховують дітей самостійно, неповних сімей, які переживають кризу. На реалізацію даних проектів місто Познань виділило кошти у розмірі 80 тис. злотих [43, 36].

У 2021 році місто Познань продовжило реалізацію "Муніципальної програми протидії насильству в сім'ї та захисту дітей від насильства в сім'ї". Метою програми є протидія насильству в сім'ї та підвищення ефективності дій на користь осіб, які зазнають насильства в сім'ї, та осіб, які застосовують домашнє насильство.

Серед клієнтів МОДР у 2021 році 3 500 осіб підозрювалися у застосуванні насильства. Домашнє насильство в 167 сім'ях, що складаються з 303 осіб, стали підставою для отримання допомоги від Мінсоцполітики.

У 2021 році було проведено численні заходи, спрямовані на допомогу сім'ям, які зазнають насильства та перебувають у ситуаціях кризової ситуації, а саме:

- надання допомоги у формі консультавання (медичне, психологічне, юридичне, соціальне, професійне та сімейне консультавання), з яких загалом скористалися 3 200 осіб, у тому числі 1 600 осіб отримали соціальне консультавання;

- проведення процедури "Блакитна картка", якою охоплено 1,8 тис. сімей, у тому числі 1,3 тис. сімей, щодо яких розпочато провадження у 2021 році [36];

- діяльність Міждисциплінарної команди з протидії насильству в сім'ї – у 2021 році надано допомогу 3 500 особам, які постраждали від насильства в сім'ї, серед яких понад 1,5 тис. жінок, 1,5 тис. чоловіків та 367 дітей;

- діяльність Муніципального центру оперативного реагування на кризові ситуації;

- реалізація програм для осіб, які вчинили насильство в сім'ї - корекційно-виховних, в яких взяли участь 11 осіб та психолого-терапевтичних, в якому взяли участь 10 осіб [33].

У 2021 році міським штабом кризового реагування надано допомогу 6 700 особам, у тому числі шляхом:

- надання 52 особам притулку та терапевтичної допомоги в рамках функціонування Спеціалізованого центру підтримки для жертв насильства в сім'ї;

- надання короткострокового безкоштовного притулку та терапевтичної підтримки 86 особам в рамках функціонування хостелу кризового втручання;

- підтримка 3400 осіб в рамках діяльності Центру кризового втручання (зокрема, інтервенційні виїзди для надання психологічної допомоги особам, які пережили інциденти у зв'язку зі злочинами, нещасними випадками або кризовими ситуаціями; підтримка 3 400 осіб в рамках роботи Центру кризового втручання (в т.ч. інтервенційні виїзди з метою надання допомоги під час кризової ситуації та оперативного чергування, під час яких прийнято 5,5 тис. дзвінків);

- надання 34 алкозалежним особам притулку та допомоги психологічної, терапевтичної, педагогічної та соціальної в рамках функціонування хостелу "Дружній дім";

- надано притулок 6 особам, які опинилися у кризовій ситуації, в рамках функціонування захищеної тренінгової квартири;

- надання телефонної допомоги 3 000 осіб лікарями-психіатрами, психологами, юристами в рамках роботи 2 ліній телефонів довіри [33].

З моменту заснування Центру сімейних ініціатив його послугами скористалися 33 200 осіб. Центр сімейних ініціатив (далі – ЦСІ) був першою установою такого типу в Польщі – функціонує з 2016 року. Завданням ЦСІ, що діє в структурі Познанського центру допомоги, є, зокрема, сприяння сім'ї та підтримка її розвитку, а також побудова простору для діалогу та інтеграції місцевих громад [84]. У 2021 році об'єкт відвідали 4000 осіб, що значно менше, ніж у попередні роки до пандемії. З моменту заснування послугами ЦСІ скористалися 33 200 осіб, у тому числі 9 600 дітей [1].

У 2021 році ЦСІ у співпраці з Молодіжною радою Познаня та познаньською естрадою підготував серію подкастів під назвою "POZnaj себе", де обговорювалися виклики, емоції, бар'єри, з якими стикаються підлітки під час пандемії COVID-19. Подкасти є збіркою знань та психологічної підтримки для молодих людей, які опинилися у складних життєвих ситуаціях, особливо ті, що пов'язані з ізоляцією. У рамках проекту було записано 3 епізоди, в кожному з яких брали участь експерти та молодь, а потім розміщено на YouTube-каналі ЦСІ та на всіх подкаст-платформах. Їх слухали понад 500 осіб (дані станом на 31.12.2021). Проект розроблено в рамках "Грантової програми Асоціації здорових міст Польщі" на 2021 рік [88].

ЦСІ виступив співорганізатором заходів, зокрема, у Познані відбувся Тиждень боротьби з ДЦП "Даємо зелене світло", який проходив під почесним патронатом міського голови міста Познань [43].

З метою підвищення доступності ЦСІ у 2021 році було відремонтовано приміщення, де знаходиться головний офіс установи. В результаті проведених робіт відокремлено цехову частину і побудовано спеціальне приміщення, так звану кімнату комфорту, тобто кімнату медсестринства для дорослих людей з обмеженими фізичними можливостями та їхніх опікунів, де вони можуть комфортно і безпечно, з доступом до проточної води, здійснювати догляд за хворими. Це перший подібний заклад у центрі Познані [36].

2.2. Підтримка познанських сімей і патронатна опіка

Місто Познань надає підтримку сім'ям у різних формах, в тому числі шляхом виплати фінансових допомог, серед яких найбільшу суму було витрачено на виплату допомоги на виховання дитини "500+".

Щороку познанські сім'ї користуються різними формами підтримки, в тому числі фінансовою допомогою, яку виплачує ПЦСВ. Більша частина цих **пільг** спрямована на людей з низькими доходами.

Рисунок 2.1 – Логотип ПЦСВ

Вартість фінансових допомог, виплачених познанським сім'ям з боку ПЦСВ у 2021 році склала в цілому 642,9 млн. злотих, в тому числі витрати були понесені на:

- "500+" виплати допомоги на виховання дитини за державною програмою "Сім'я 500+" (1,1 млн. виплат на 530,4 млн. злотих);
- сімейні допомоги (33,9 млн. злотих), в т. ч:
 - сімейні допомоги з додатками (181,7 тис. виплат);
 - одноразова допомога при народженні дитини (1,6 тис. виплат);
 - допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;
 - допомога на виховання дитини у багатодітній сім'ї (22,2 тис. виплат);
 - Познанська дитяча допомога (1,3 тис. виплат);
 - Познанська багатодітна виплата (72 виплати);
- виплати, пов'язані з інвалідністю (50,2 млн. злотих), в тому числі:
 - допомога по догляду (95,1 тис. виплат);
 - допомога для опікуна (400 виплат);
 - одноразова допомога при народженні дитини-інваліда "Za życie";
- пільги для учнів та студентів (782,7 тис. злотих), в т.ч:
 - шкільна стипендія (900 осіб);

- допомога на навчання (52 особи);
- допомога за урядовою "Програмою допомоги студентам-інвалідам у вигляді дотації на придбання підручників, навчально-методичних матеріалів та засобів для навчання на 2020-2022 роки" (367 осіб);
- допомога за урядовою програмою "Добрий старт" (141 допомога); з 01.07.2021 р. здійснення виплати допомоги "Добрий старт" перейшло до Установи соціального страхування, відтак у 2021 році ПЦСВ не приймав заявок на отримання допомоги "Добрий старт 300+";
- стипендія Маршалка Великопольського воєводства;
- виплати аліментів (1,6 тис. осіб, 11 млн. злотих);
- житлова допомога (15,1 млн. злотих), в т.ч:
- житлова субсидія (41,9 тис. призначень);
- одноразова допомога на опалення (25,2 тис. одноразових допомог);
- одноразова грошова допомога на енергоносії (3,7 тис. виплат);
- зменшення орендної плати (задоволено 24 заяви);
- Карта поляка, яка є документом, що підтверджує зв'язок з Польщею;
- допомога репатріантам та їх сім'ям, запрошеним містом Познань, яка покриває витрати на поточне утримання запрошеним особам на поселення, та членам їх сімей на 24 місяці (3 сім'ї; 63,9 тис. злотих).

Більшість виплат, а саме 82% коштів, виплачених ПЦСВ у 2021 році було спрямовано на виплату допомоги на виховання "500+".

В середньому щомісяця 87,9 тис. дітей з познанських сімей користувалися державною програмою "Сім'я 500+". Допомога виплачувалася сім'ям незалежно від їхнього доходу [39, 43].

Підтримку закладів цілодобового догляду та прийомних сімей у 2021 році отримали загалом 829 дітей та молоді. Основна мета "Познанської програми підтримки сім'ї та розвитку прийомних сімей на 2020-2022 роки", яка є продовженням програми попередніх років, спрямована на розвиток допомоги дітям та сім'ям у складних життєвих обставинах - сім'ї, які функціонують належним чином, але потребують підтримки, сім'ї з ризиком неблагополуччя,

неблагополучні сім'ї. Діяльність програми зосереджена на поширення знань про систему підтримки сім'ї; збільшення кількості дитячих дошкільних закладів; реалізація програм, спрямованих на розвиток дітей та молоді і поєднання дорослими сімейного та професійного життя; надання сім'ям з діагностованими проблемами послуг, допомоги та пільг, що відповідають їхнім потребам; надання патронатної опіки будь-якій дитині, яка опинилася в кризовій ситуації; підтримка та розвиток сімейних форм виховання, підвищення доступності прийомних сімей до психолого-педагогічної, юридичної та фахової підтримки, підтримка підопічних прийомних сімей у процесі емансипації; забезпечення високої якості роботи осіб, які надають підтримку познанським сім'ям.

Завдання, які виконувалися в 2021 році в рамках програми, включали в себе, в основному, утримання місць опіки, виховних закладів та забезпечення надання інших послуг, у тому числі волонтерські служби; організація освітніх, культурних та інтеграційних заходів для дітей та сімей; розвиток дошкільної освіти; організація літнього відпочинку; надання спеціалізованого консультування та сімейної терапії.

До завдань міста входить забезпечення опіки над дітьми з Познані, поміщеними (за рішенням суду після смерті рідних батьків або після позбавлення, обмеження чи зупинення їх батьківських прав) у прийомні сім'ї чи сім'ї опікунів (піклувальників), виховні та навчальні заклади. Завдання реалізують муніципальні структурні підрозділи та громадські організації.

Для 673 дітей, які перебувають під опікою та піклуванням в сім'ях, а також у недержавних закладах опіки та піклування МОДР у 2021 році виплатив допомогу на виховання (500+) на загальну суму 3,3 млн. злотих.

У 2021 році в Познані налічувалося 447 **прийомних сімей**, в яких виховувалася 651 дитина. Більше половини, тобто 60,9%, становили споріднені сім'ї та 5,8% - прийомні сім'ї.

Фінансова допомога міста Познань, надана дітям, влаштованим в сімейні патронатні форми виховання в 2021 році, в загальній сумі склала 9,3 млн злотих, а саме: виплата щомісячної допомоги; виплата допомоги на виховання

"500+"; фінансування витрат на утримання житлових приміщень для 11 прийомних сімей; надання одноразової допомоги для покриття необхідних витрат, пов'язаних з усиновленням; надання грошової допомоги, пов'язаної з настанням надзвичайних подій; надання субсидії на відпочинок за межами місця проживання; виплачено допомогу опікунським.

У 2021 році 100 дітей перестали бути вихованцями познанських прийомних сімей, в тому числі 34 дитини покинули свої сім'ї у зв'язку з досягненням повноліття, а 14 – повернулися до біологічної сім'ї [27].

Функції **організаторів сімейного патронату** у 2021 році у Познані виконували Муніципальний осередок допомоги родині (МОДР) та Центр підтримки сім'ї "Свобода"[82].

Наприкінці 2021 року у МОДР працювало 20 координаторів сімейних форм виховання (17,75 штатних одиниць), які здійснювали співпрацю з 236 прийомними сім'ями та 28 повнолітніми вихованцями прийомних сімей. Піклування про прийомну сім'ю було спрямоване, насамперед, на поліпшення становища дітей, які в них влаштовані, через відвідування за місцем проживання; надання сім'ям допомоги у виконанні їхніх завдань (консультування, забезпечення доступу сімей до спеціалізованої допомоги); регулярна співпраця зі школами, дитячими садками та іншими установами.

В рамках проекту "Волонтерство для прийомних сімей", що реалізується у 2021 році, координатори зверталися до Центру підтримки сім'ї "Свобода" для надання сім'ям юридичної або волонтерської допомоги. Крім того, регулярно організовувались зустрічі з фахівцями та установами, що працюють у сфері сім'ї. Підтримкою волонтерів було охоплено 40 прийомних сімей [27, 82].

За направлення дітей, позбавлених батьківського піклування та виховання (на підставі рішень судів у сімейних справах), до **інституцій та прийомних сімей** відповідає МОДР.

У 2021 році в Познані цілодобово функціонувало 15 закладів опіки та виховання, серед яких: 3 державні установи соціалізаційно-реабілітаційного

типу; 2 недержавні заклади соціалізаційного типу; 6 сімейних будинків; 4 недержавні установи соціалізаційно-втручального типу.

У познанських закладах цілодобового догляду та виховання на кінець 2021 року перебувало загалом 178 осіб, з яких 31 прийнято у 2021 році. 31 підопічний покинув установи, з них 8 осіб стали самостійними, 12 осіб повернулися до біологічної сім'ї.

Витрати на функціонування цілодобових закладів догляду та виховання у 2021 році становили приблизно 15,7 млн злотих.

У зв'язку з відсутністю достатньої кількості місць у закладах, що функціонують у Познані, МОДР звернулося з проханням про перенаправлення дітей до установ за межами міста. На кінець грудня 2021 року це стосувалося 34 дітей, тобто приблизно 25% від загальної кількості дітей, які потребували опіки відповідних установ.

Станом на 1 січня 2022 року всі заклади опіки та виховання в Познані відповідають стандартам, передбаченим Законом від 9 червня 2011 року “Про підтримку сім'ї та систему патронату над дитиною”, згідно з яким кількість дітей, які перебувають під опікою або піклуванням у навчально-виховному закладі не може перевищувати 14 осіб. В рамках поетапного досягнення стандарту догляду та виховання з 1 січня 2022 року розпочали роботу 6 нових закладів цілодобового догляду та виховання [82].

Рисунок 2.2 – Кімната та їдальня закладу опіки «Марцелін»

Одним із завдань міста Познань є допомога в процесі **становлення самостійності та інтеграції в суспільство тим, хто після досягнення**

повноліття залишають різні форми опіки, включаючи прийомні сім'ї та інституційні форми опіки (наприклад, центри опіки та піклування, будинки-інтернати, виправні установи, навчально-виховні комплекси).

У 2021 році досягли повноліття 36 осіб, які виховуються в прийомних сім'ях та закладах інституційного догляду, натомість виховні та навчальні заклади залишили 48 осіб, які походять з Познаня. Для забезпечення потреб молоді, яка стала незалежною у 2021 році місто Познань витратило 797,5 тис. злотих, а саме на продовження навчання (124 осіб), матеріальну допомогу для становлення самостійності (30 особам), допомогу на розвиток (36 осіб).

У 2021 році створено одну нову захищену квартиру. Всього при МОДР функціонує 7 захищених квартир, в них проживало 30 повнолітніх емансипованих підопічних та випускників прийомних сімей та закладів. Супровід повнолітніх підопічних сімейних форм виховання надавали координатори та координатори МОДР [27].

2.3. Догляд за дітьми до 3 років та дошкільна освіта в Познані

У 2021 році збільшилася кількість місць для догляду за наймолодшими дітьми. Місто Познань надало понад 5 000 місць у 155 закладах таких як ясла-садки, дитячі клуби та установи денного перебування.

У 2021 році місто Познань утримувало 15 ясел, в яких було понад 1,3 тис. місць. Крім того, у Познані функціонувало 96 недержавних дитячих садків (3,3 тис. місць), 11 дитячих клубів (204 місця) та 33 групи денного перебування (201 місце).

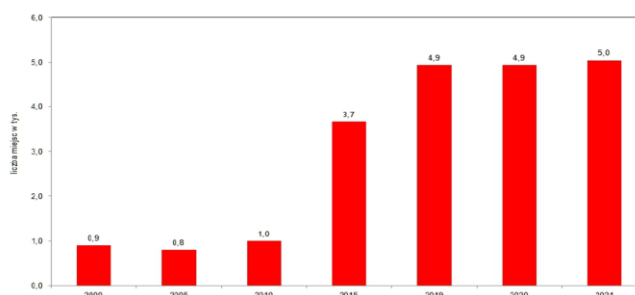

Рисунок 2.3 – Динаміка кількості місць в дитячих закладах Познаня

Пропозиціями познанських закладів догляду за дітьми до 3 років у 2021 році скористалися всього 4,2 тис. дітей, з яких 1,3 тис. дітей виховувалися в міських дитячих дошкільних закладах.

Набір до державних та недержавних дитячих садків здійснювався за допомогою Інтернет-системи "Рекрутинг" [22].

Витрати на дитячі садки в 2021 році в Познані склали 43,1 млн злотих, з яких 14,6 млн злотих – це дотація від міста Познань, перерахована на утримання місць у недержавних дитячих садках (всього 3,7 тис. місць) та забезпечення реалізації проектів ЄС.

Середньомісячна вартість утримання 1 місця в державному дитячому садку у 2021 році склала 1,6 тис. злотих. Частка батьківської плати в оплаті за місячне перебування дітей у яслах склала 26,8%. У 2021 році функціонувала система диференційованих оплат у державних дитячих садках, що стало підтримкою для сімей, які перебувають у скрутному матеріальному становищі.

В особливих ситуаціях місто Познань, через Познанський Центр соціальних виплат виплачує батькам або опікунам дитини допомогу на ясла в розмірі 600 злотих. У 2021 році призначено 1,3 тис. таких виплат [43].

У 2021 р. тривала робота над розробкою "Познанської програми опіки за дітей до 3 років на 2022-2025 роки" у зв'язку із завершенням раніше реалізованої "Познанської програми опіки над дітьми у віці до 3-х років на 2016-2020 роки".

З 1 січня 2021 року розпочав роботу Познанський комплекс дитсадочків (далі – ПКД), до складу якого увійшли 15 державних установ, що раніше діяли в комплексі дитячих садків №№ 1, 2, 3, 4. Очікується, що створення ПКД сприятиме підвищенню якості піклування про дітей [41].

У 2021 році продовжився процес впровадження стандартів якості в державних дитячих садках (у віданні міста Познань) у сфері "Освіта та розвиток дитини". Розроблений документ "Стандарти якості догляду за дітьми віком до 3 років у яслах" також було презентовано представникам недержавних закладів. Крім того, на постійній основі проводились консультації як за

поточним, так і за перспективним планами господарювання закладів, які утримують для дітей віком до трьох років, а також майбутніх суб'єктів, які планують створити такі місця.

Місто Познань отримує додаткове фінансування на функціонування дитячих садків, в тому числі на збільшення кількості вільних місць. У 2021 році з програми "Малюк+" Міністерства у справах сім'ї, праці та соціальної політики отримане фінансування дозволило забезпечити функціонування 400 місць у 15 державних закладах.

У 2020-2023 роках на території Познанської митрополії реалізується проект, що співфінансується з фондів ЄС "Повернення на ринок праці - професійна активізація осіб, які повертаються або виходять на ринок праці після перерви, пов'язаної з доглядом за дитиною до 3-х років". Керівником проекту є Асоціація Познанської митрополії. Проект має на меті уможливити повернення на ринок праці осіб, які є безробітними, професійно неактивними та перебувають за межами ринку праці у зв'язку з доглядом за дитиною до 3-х років. В рамках проекту буде створено 360 місць для дітей раннього віку у формі закладу денного перебування, а учасники проекту будуть охоплені професійною активізацією [53].

У 2021 році в Познані працював 321 заклад, що пропонував дошкільну освіту та виховання. Їх пропозицією скористалися 22,3 тис. дітей віком від 3 до 6 років.

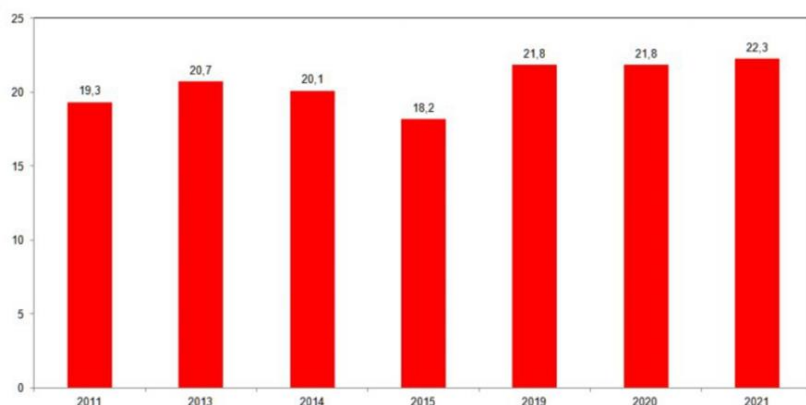

Рисунок 2.4 – Діти, охоплені дошкільною освітою в Познані

Батьки у 2021 році подали 4,6 тис. заяв про зарахування дитини до дитячого садка або дошкільного підрозділу при початковій школі, у т.ч. 4,1 тис. заяв – до закладів, що перебувають у віданні міста Познань.

У Познані у 2021 році працювали такі типи закладів:

- 250 державних дитячих садків (20,5 тис. дітей);
- дошкільні підрозділи при загальноосвітніх навчальних закладах (1,2 тис. дітей);
- 14 дошкільних навчальних закладів приватної форми власності (232 дитини);
- 7 спеціальних дитячих садочків (152 дитина) ;
- 2 спеціальних відділення в початкових школах;
- 3 лікарняних дитячих садочка (226 дітей).

Дошкільна освіта та раннє виховання (розвиток дитини раннього віку) є одним із предметів роботи Проблемної групи, що розробляє Освітню політику міста Познань. В рамках додаткових коштів, отриманих з бюджету міста Познань у 2021 році, дитячі садки організували додаткові заходи для дітей. Найчастіше це були заняття танцями, рухом, мистецтвом, театром, спортом та іноземними мовами. В рамках цієї діяльності у дітей розвивалися навички, що виходили за рамки основної навчальної програми та були реалізовані під час безкоштовного перебування дітей у дитячому садку [36, 53].

У 2021 році загальна вартість інвестицій в дошкільні заклади склала 7,6 млн. злотих, у тому числі 5,7 млн. злотих з бюджету міста Познань, а решта майже 2 млн. злотих - з Державного фонду місцевих інвестицій.

Крім того, у 2021 році на покращення інфраструктури, якою користуються наймолодші діти, та діяльності дитячих садків вплинуло:

- розширення та модернізація дитячих майданчиків загальною вартістю 585,8 тис. злотих;
- впровадження екологічних демонстраторів – проект передбачає доповнення дошкільних навчальних закладів екологічними майданчиками з природними елементами (дерева, рослини);

- реалізація програм "Природні дитячі майданчики" та "Школа серед зелені" - ці заходи передбачають оформлення двору дитячого садка відповідно до концепції природного ігрового майданчика;

- "Спортивна релаксація" – придбання інтерактивних моніторів та обладнання для проведення гімнастично-сенсорних занять, проведення фізкультурно-оздоровчих заходів для дітей;

- "Ігровий майданчик для інтеграційної школи" – встановлення обладнання дитячого майданчика зі створенням безпечного [36].

2.4. Заходи з активізації молоді

Заходи для молоді включені до "Політики для молоді міста Познань на 2019-2025 роки". У 2021 році було реалізовано четверту редакцію конкурсу "Фонд студентського самоврядування", який дає можливість молоді Познані отримати кошти на реалізацію власних ідей. Конкурс адресований учням загальноосвітніх шкіл м. Познань. Його метою є підтримка діяльності молодих познанських юнаків та дівчат, які беруть участь у розвитку своєї школи та житті міста. У конкурсі взяла участь 31 школа, було реалізовано 42 ідеї. Учні отримали фінансування до 2 000 злотих на кожен проект. Завдяки міським коштам молодь реалізувала, серед іншого, різноманітні майстер-класи та освітні проекти, мистецькі заходи та спортивні заходи, а також тематичні зустрічі. У багатьох школах створено привабливі для учнів зони дозвілля [74].

Неурядовими організаціями реалізовано 18 проектів, серед яких заходи, спрямовані на формування громадянської позиції та соціальних компетентностей молоді.

Продовжено систему підтримки громадських організацій у вигляді грантів, що надаються міською владою ("малі гранти") за напрямом "Діяльність для дітей та молоді, включаючи дозвілля для дітей та молоді", що охоплює проекти, спрямовані на інтеграцію та активізацію молоді, у т. ч. студентської спільноти познанських вишів[10, 55, 36, 8].

Місто Познань активно підтримує поточну діяльність Молодіжної ради міста Познань, яка є органом самоврядування молоді познанських загальноосвітніх шкіл. Рада має консультативний характер і діє з метою популяризації та поширення ідеї самоврядування серед молоді.

У 2021 році відбулося дев'ять сесій Ради. Окрім Ревізійної комісії та Аудиторської комісії, Рада працювала через 7 тематичних комітетів: з питань громадянської освіти, питання клімату та довкілля, медіа-комунікації, культура і спорт, соціальна політика, зовнішні відносини та у справах студентського самоврядування [29, 84, 88].

У закладах культури міста проводилися заходи, спрямовані на молодь, зокрема, художні, музичні та театральні майстер-класи, лекції, концерти, вистави та фестивалі. Також було організовано стажування та волонтерську роботу для молоді в культурних осередках, кіно-дискусійних клубах, медіа та соціальні освітні програми [36].

РОЗДІЛ 3. ПЕНСІОНЕРИ У ПОЗНАНІ

3.1. Інституційна підтримка літніх людей в Познані

У 2021 році в місті Познань реалізувались заходи для людей похилого віку в рамках прийнятої “Політики міста Познань щодо людей похилого віку на 2017-2021 роки”. Метою є створення умов для розвитку та гідного життя найстаршого покоління мешканців міста через заходи, що впроваджуються, зокрема, у сферах громадських просторів та установ, транспорту, житла, соціальної участі, поваги та інклюзії, зайнятості, комунікації та інформації, соціальних послуг та охорони здоров'я.

Створення та реалізація політики спрямовані на забезпечення людей похилого віку ресурсами для реалізації їхнього повноцінного, активного і всебічного життя, розвитку їхніх внутрішніх прагнень і задоволення різноманітних потреб. Політика відповідає спостережуваним і прогнозованим демографічним змінам у Познані та позиціонує місто як дружнє до людей похилого віку.

З 2018 року діє Програмна рада з впровадження та реалізації політики міста Познань щодо людей похилого віку у складі 36 членів. З 2016 року місто Познань є членом глобальної мережі Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) "Міста, дружні до людей похилого віку" [20, 32, 14, 48].

У 2021 році понад 800 осіб похилого віку з хронічними соматичними захворюваннями та з обмеженими фізичними можливостями обслуговувались познанськими установами соціальної допомоги та центрами денного перебування. Літнім людям надавалася цілодобова допомога. Залежно від потреб, люди похилого віку можуть розраховувати на допомогу багатьох інституцій у даній сфері.

Інституційний догляд за людьми похилого віку в Познані забезпечується установами соціального захисту (DPS) та денними стаціонарними закладами

(DDP). Ці заклади надають комплексну підтримку людям, які за станом здоров'я або з інших причин не можуть функціонувати самостійно.

У 2021 році діяло 6 установ соціального захисту для хронічно хворих та осіб похилого віку з обмеженими фізичними можливостями, а саме: 2 міські установи для людей похилого віку, 1 установа соціального захисту для людей похилого віку та осіб з інвалідністю, 3 установи соціального захисту для хронічно соматично хворих осіб.

Загалом в наявності є 656 постійних місць, якими на кінець 2021 року скористалися 575 осіб похилого віку або хронічно соматично хворих. Понад три чверті осіб, які перебували в установах, потребували постійного догляду [36].

Рисунок 3.1 – Новозбудований корпус будинку

Крім того, в місті функціонує 2 будинки денного перебування, які надавають послуги з догляду, лікування та реабілітації людей похилого віку, а також проводять освітні, культурні, рекреаційні та спортивні заходи.

А саме:

- Комплекс установ денного догляду, що знаходиться у віданні міста Познань (на 350 місць), якими на кінець 2021 року скористалися 203 особи у 5 філіях: “Клуб Центр”, “Клуб Огороди”, “Клуб Промінь”, “Клуб Старувка”, “Клуб Виногради” [24];

- Установа денного догляду “Сонячна Пристань”, яка працює під керівництвом Польського комітету соціальної допомоги на 70 місць, яким на кінець 2021 року скористались 40 осіб [73].

У зв'язку з пандемією COVID-19, з 1.01.2021 по 7.05.2021 установи були закриті для відвідувань, а персонал проводив роботу в гібридній та дистанційній формі, що включало, серед іншого: щоденний розподіл та видачу харчування на винос, регулярні телефонні контакти з підопічними та членам їхніх родин, допомогу в налагодженні контактів з медичними установами, у вирішенні офіційних питань (з адміністративними установами), надаючи особливу підтримку у боротьбі з COVID-19, в тому числі тим, хто перебуває на карантині, організація творчих конкурсів, вікторин, пошиття та розповсюдження захисних масок для людей похилого віку, організація прогулянок на свіжому повітрі, заохочуючи до активності.

Для тих, хто потребував догляду та допомоги з предметами першої необхідності, побутовими потребами, окрім будинків денного перебування, підтримку також надавали доглядальниці. Ці послуги надавались особам за місцем проживання з організаціями – Польський комітет соціального захисту, Польський Червоний Хрест, Кооперативне товариство соціального захисту "Фенікс" [45, 46, 67].

У 2021 році в місті працювало багато організацій, установ, фондів, об'єднань, що працюють на підтримку людей похилого віку, у тому числі 79 клубів для людей похилого віку. Клуби забезпечували широкий спектр дозвілля, в тому числі підтримку психічного і фізичного стану здоров'я людей похилого віку [79, 76].

Місто Познань доручило неурядовим організаціям виконання громадських завдань, в рамках реалізації яких у 2021 році вони, серед іншого, забезпечили:

- функціонування геріатрично-геронтологічних центрів, що забезпечують комплекс послуг та заходів, адаптованих до потреб і можливостей людей похилого віку;
- надання інформації, проведення реабілітаційної та лікувальної діяльності, а також забезпечення медичного консультування та обслуговування, включаючи консультації спеціалістів, діагностичні дослідження та догляд за

хворими - розмір дотацій, виділених на ці цілі у 2021 році склав 200 000 польських злотих;

- реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості життя та охорони здоров'я людей 60+, в рамках якого було реалізовано проект "Холістичний пост-ковідний догляд для людей похилого віку з поліморбідними та нейродегенеративними захворюваннями" - метою проекту було створення першої пост-COVID комплексної діагностики та втручання на рівні когнітивних, емоційних та соматичний станів – вартість реалізації проекту склала 69 100 злотих;

- комплексний домашній догляд за хронічно та невиліковно хворими та підтримка сімей пацієнтів, включаючи різні форми медичної (лікарської та сестринської) допомоги, а саме терапевтичні (психологічні), реабілітаційні (масаж та лікувальна фізкультура) та консультаційні послуги у їхніх домівках. Консультування та інструктаж щодо належного догляду також були спрямовані на залучення сімей та родичів, які мають справу з повсякденним веденням домашнього господарства пацієнтів – розмір дотацій, виділених на реалізацію цієї програми у 2021 році склав близько 300 000 злотих [36].

3.2. Особливості діяльності Міської ради та Центру ініціатив літніх людей у м. Познань

Міська рада сеньйорів (саме так у Польщі зветься пенсіонери), яка представляє громадян похилого віку, виконує дорадчу та консультативну роль у мерії м. Познаня та є джерелом різноманітних ініціатив у своїй сфері.

Міська рада сеньйорів (далі – МРС), яка була створена у 2007 році, перебуває зараз на четвертому терміні своїх повноважень. До її завдань входить:

- тісна співпраця з владою міста Познань у вирішенні важливих очікувань та визначенні потреб старшого покоління;

- внесення пропозицій щодо визначення пріоритетних завдань на короткострокову та довгострокову перспективу та ініціювання заходів на користь людей похилого віку;

- моніторинг потреб людей похилого віку у Познані;

- підведення підсумків (звітів) та підготовка пропозицій щодо розвитку та проведення заходів для людей похилого віку;

- коментування місцевого законодавства;

- започаткування заходів, спрямованих на розвиток співробітництва між містом Познань та громадою людей похилого віку;

- інформування громади м. Познаня про конкретні заходи, що проводяться міськими службами та неурядовими партнерами в інтересах осіб пенсійного віку.

У 2021 році відбулося 16 засідань МРС. У зв'язку з пандемією COVID-19 засідання здебільшого проходили дистанційно.

За цей час МРС ухвалила 18 рішень, які стосувалися організаційних питань Ради, а саме:

- сайту організації;

- нового приміщення організації;

- звіту про діяльність організації у 2020 році;

- ухвалення проекту Статуту Муніципальної ради сеньйорів;

- пропозицій щодо послуг з догляду за людьми похилого віку;

- нагороди Senioribus Optime Meritis (Кращий друг людей похилого віку)

у 2021 році;

- культурного дозвілля людей похилого віку;

- доступності громадських місць у Познані;

- роботи над новою Політикою щодо людей похилого віку міста Познань;

- висновків щодо проектів нормативно-правових актів:

- рішення Познанської міської ради про прийняття "Довгострокової програми співпраці міста Познань з неурядовими організаціями на 2021-2025 роки";

- бюджет міста Познань на 2022 рік;
- забудова частини парку Солацького навколо ресторану "Меридіан";
- дитячий майданчик на вул. Кутнівській;
- реконструкція парку ім. Шельонговського;
- "Муніципальна програма протидії насильству в сім'ї та захисту осіб, які постраждали від насильства в сім'ї в місті Познань на 2022-2025 роки";
- рішення міської ради м. Познань про надання статусу Муніципальної Міській раді сеньйорів;
- рішення Познанської міської ради про прийняття до виконання "Програми профілактики та раннього виявлення остеопорозу серед жінок 50+, які проживають у Познані, на період 2021-2023 рр."

Члени МРС також працювали в командах та як представники МРС в:

- комісії з розподілу житла для людей похилого віку у муніципальних будинках;
- комісії з розподілу квартир у будинках ТБС;
- групі моніторингу політики міста щодо людей похилого віку;
- комітеті з присудження премії "Об'єкт, дружній до людей похилого віку";
- команді проекту "Культурний центр "Відродження";
- команді проекту "День інтеграції поколінь";
- команді з проведення "Тижня родини";
- Познанській раді міського транспорту;
- команді в справі доступності;
- команді з опрацювання нової політики сеньйоральної;
- Форумі Клубів Сеньйорів;
- Оксфордські дебати в Єжицькому центрі культури;
- команді із створення громадського бюджету;
- консультаціях щодо Плану сталої міської мобільності для міста "Мобільний Познань".

Крім того, у 2021 році було створено Команду Муніципальної ради сеньйорів для Познанських будинків соціальної опіки, до роботи якої було залучено 5 членів МРС.

МРС вело інформаційну діяльність, зокрема шляхом:

- запуску нового веб-сайту організації, на якому публікуються статті, присвячені проблемам людей похилого віку та функціонування організації;
- редагування: щомісячних журналів "Senioralny Poznań"[9], "MY 60+"[21], двотижневика "Powiaty-Gminy";
- участь у пропагуванні щеплень за допомогою відзнятих відеороликів, які використовуються на сайті NFZ (Національного фонду здоров'я).

МРС підтримав важливі проекти та заходи:

- волонтерська робота;
- реагування на телефонні сигнали від громадян похилого віку;
- співпраця з клубами та громадськими організаціями, які працюють на благо людей похилого віку;
- участь у загальнонаціональних ініціативах людей похилого віку, таких як Громадянський парламент сеньйорів, Діалог з питань охорони здоров'я при Міністерстві охорони здоров'я.

У 2021 році вдруге було проведено вручення премії "Senioribus Optime Meritis". Премія присуджується особам, які в особливий спосіб продемонстрували свою діяльність на благо познанських пенсіонерів. Секретар МРС разом з мером міста Познань вручили статуетку та дипломи лауреату і почесним гостям під час урочистого відкриття виставки "Сеньйори. Познань".

За ініціативи члена МРС, у 2021 році відбулася науково-практична онлайн-конференція "Дилеми політики щодо людей похилого віку в місті Познань". Організаторами конференції виступили МРС, Дослідницька група з питань різноманіття, рівності та (ре)інтеграції факультету політології та журналістики університету ім. А. Міцкевича та Великопольське відділення Польської асоціації соціальної політики [31, 32].

Центр ініціатив сеньйоральних (Centrum Inicjatyw Senioralnych) самостійно та спільно з іншими підрозділами, організаціями, установами проводить численні заходи з метою розширення спектру послуг, що надаються людям похилого віку.

Центром ініціатив сеньйоральних (далі – ЦІС) у м. Познань реалізуються завдання, проекти та заходи, спрямовані на підтримку людей похилого віку. Ці заходи включають співпрацю з людьми похилого віку, неурядовими організаціями та магістратом міста Познань з метою формування та спільного створення нових ініціатив для людей похилого віку, пошук партнерів серед організацій, що працюють на благо літніх людей, оновлення бази даних, проведення заходів та акцій, присвячених людям похилого віку [79].

У 2021 році ЦІС продовжив реалізацію наступних проектів:

- "Познанська скринька життя" – реалізована в рамках проекту "Poznań Viva Senior" – має на меті підвищити відчуття захищеності людей похилого віку шляхом спрощення доступу медичних служб до найважливішої інформації про стан здоров'я одиноких підопічних та бази даних осіб, яких потрібно інформувати в екстрених випадках; ця скринька, в якій міститься анкета про стан здоров'я, ліки та алергічні реакції розміщується на полиці у дверцятах холодильника та легко знаходиться за допомогою наклейки, наклеєної зовні на дверцятах холодильника; з початку проекту до кінця 2021 року було розповсюджено понад 28 300 скриньок;

- "Познанський путівник для людей похилого віку" – видання, зміст якого є результатом багаторічного досвіду опитувань людей похилого віку; публікація поділена на категорії, що містять питання, які найчастіше ставлять громадяни похилого віку; загалом у 2021 році було розповсюджено близько 300 примірників посібника, актуалізовано та надруковано 2 000 примірників видання;

- "Путівник познанських лідерів" – публікація була підготовлена як підсумок "Академії лідерів", організованої в рамках проекту "Аніматор для літніх людей" – містить інформацію для людей, які створюють простори

активності літніх людей; тематика видання охоплює переважно співпрацю з місцевою громадою, шляхи та джерела фандрейзингу (залучення коштів) та проектне мислення; у 2021 році було надруковано 40 примірників посібника;

- "Аніматор для літніх людей" – проект, в рамках якого аніматори проводили заходи та інформаційні зустрічі у клубах для літніх людей; у зв'язку з обмеженнями, пов'язаними з протидією поширенню коронавірусу, було вимушено зменшено кількість особистих зустрічей, а подальший контакт підтримувався у інтернет просторі; на постійній основі до клубів надсилалася інформація про заходи, що проводяться аніматорами;

- "Академія лідерів" – у 2021 році відбувся 2-й випуск Академії, організовано 6 зустрічей у формі лекцій з практичною частиною, які проводилися кваліфікованими фахівцями;

- Познанський форум клубів літніх людей з метою обміну ідеями та досвідом, став циклом зустрічей лідерів місцевих громад літніх людей. У засіданнях форуму беруть участь представники муніципальних установ та неурядових організацій [79].

Важливим напрямом діяльності ЦІС у 2021 році була інформаційно-пропагандистська діяльність, яка включала:

- роботу інформаційних гарячих ліній, у т.ч. "Цифрового телефону довіри", започаткованого під час пандемії COVID-19 та багатоканальної телефонної лінії "Сеньйоральні теревені" ("Senioralne Pogaduszki"), яким опікуються волонтери ЦІС, що працюють на громадських засадах;

- підтримка веб-сайту www.centrumis.pl – у 2021 році запущено новий веб-сайт (77 000 користувачів, 124 000 інтернет-сесій у 2021 році);

- редагування щотижневого інформаційного бюлетеня для інформування людей похилого віку про актуальні пропозиції, спрямовані для літніх людей (пенсіонерів); на кінець грудня 2021 року розсилка була надіслана 2 600 передплатникам;

- ведення Facebook-профілю CentreIS, який станом на кінець грудня 2021 року мав 4,3 тис. вподобань та 5,1 тис. підписників;

- ведення Facebook-профілю "Місця, дружні до людей похилого віку", який станом на кінець грудня 2021 року мав 656 вподобань та 629 підписників;

- інформування про діяльність ЦІС та пропозиції для людей похилого віку через місцеві ЗМІ, в тому числі через інтерв'ю або постійну співпрацю з наступними засобами масової інформації: Winogradzka Telewizja Kablowa - TVK Winogradu (підготовлено 22 випуски теле-газети "Сеньйор 60+"); TVP Познань (цикл відеозаписів для журналу "Медицина і Ти"); Голос Великопольський; Радіо Познань (цикл відеозаписів для журналу "Клуб Старшака"); щомісячний журнал "Газета по-старшому"; Муніципальне видавництво Познаня; Gazeta Wyborcza Poznań; TV Ratajska; Радіо "Емаус"; RMF FM maxxx; Радіо Погода; МелоРадіо; Радіо 3 5 7; WTK;

- просування діяльності ЦІС через співпрацю з муніципальними інформаційними центрами та закладами культури;

- інформування про пропозиції міста під час індивідуальних візитів до приміщення ЦІС; у зв'язку з пандемією COVID-19 ЦІС був закритий для відвідувачів до 31.05.2021 р., пізніше знову приймав відвідувачів з червня за попереднім телефонним записом;

- розповсюдження інформаційних матеріалів перед входом до ЦІС; у 2021 році – у спеціально відведеному місці розповсюджувалася преса для людей похилого віку (щомісячник "Senior Poznań", "Gazeta Senior", щоквартальник "Му 60+") та "Путівник по Познані для людей похилого віку", який став альтернативою Інформаційному центру, що був закритий через пандемію COVID-19.

Під час пандемії COVID-19 ЦІС провів низку інформаційно-пропагандистських заходів, в тому числі у 2021 році:

- продовження кампанії "Люди похилого віку вдома" – в рамках якої, на сайті ЦІС у тематичних вкладках "Освіта", "Нові технології", "Спорт і туризм", "Здоров'я" та "Культура" були опубліковані пропозиції для цікавого та активного проведення часу вдома під час пандемії COVID-19;

крім того, у кожному номері "Тижня пенсіонера" були опубліковані окремі пропозиції щодо проведення акції "Пенсіонер вдома";

- у додатку Smart City Poznań – у додатку створено нову категорію сповіщень – "Пенсіонери" – оголошення, що публікуються раз на тиждень, включають ініціативи та заходи для людей похилого віку.

ЦіС також співпрацює з організаціями, які діють на благо людей пенсійного віку або володіють знаннями та досвідом, який може бути використаний для вирішення проблем або підтримки людей похилого віку.

У 2021 році у сфері соціальної співпраці реалізовано наступні проекти:

- Познанська Академія Безпеки – проект, спрямований на інформування людей похилого віку про способи шахрайства, з якими вони можуть зіткнутися, і як від них захиститися, а також як діяти, коли злочин вже стався; у зв'язку з пандемією COVID-19 заходи Академії, що склалися з групових зустрічей, були значно скорочені (у 2021 році було проведено 14 зустрічей з представниками Муніципальної поліції міста Познань в клубах для літніх людей); Радою адвокатів міста надавалися правові консультації, в тому числі в телефонному режимі; в рамках Академії видано 200 примірників інформаційного буклету про права людей похилого віку, можливість захищати свою власність та відстоювати свої права, підготовленого у співпраці з Головним управлінням поліції повіту та іншими партнерами;

- “Сеньйоральні. Познань” – 11-й за рахунком циклічний захід, який зазвичай триває протягом жовтня-листопада, взяли участь близько 1 000 осіб похилого віку; проект спрямований на надання можливості людям похилого віку брати участь в освітніх, рекреаційних та культурних заходах, має на меті проявити потенціал літніх людей; завдяки співпраці з партнерами (установами, університетами), програма включає понад 100 заходів (організованих на місці або онлайн), в тому числі серед інших

- лекції, наприклад, про вакцинацію проти COVID-19, безрецептурні ліки;

- майстер-класи: з фізіотерапевтами для людей з болями в спині, дієтології, тренування пам'яті;

- безкоштовні профілактичні обстеження, наприклад, зору, слуху;
- комп'ютерний курс з планування міських перевезень з використанням мережі Інтернет;
- "цифрова прогулянка", під час якої громадяни похилого віку мають можливість дізнатися, як безпечно користуватися квитковими автоматами, як працює поштоMAT для посилок та познанська міська автоматична велосипедна система;
- зустріч на тему ринку праці для людей похилого віку;
- юридичні консультації з питань спадкування, заповітів, дарування та захисту прав споживачів;
- зустріч з поліцейськими Великопольської комендатури поліції щодо основних принципів особистої безпеки;
- Уроки англійської та іспанської мов;
- "Пенсіонер в формі" – кампанія спрямована на літніх людей з метою заохочення їх до фізичної активності;
- "Місце, дружнє до літніх людей" - головною метою кампанії є визначення та популяризація місць, відкритих для потреб людей похилого віку, що пропонують продукти, послуги та знижки, спеціально орієнтовані на дану вікову групу осіб; у 2021 році визначено переможцями 6 таких місць: Великопольський фізіотерапевтичний центр, фонд "Млин підтримки", "Будинок Бретані", "English@Tea", медичний центр "СлухМед", медичний центр "Кріомедика".

У зв'язку з ситуацією, спричиненою пандемією COVID-19, у 2021 році не проводився ярмарок "VIVA SENIORS!" [79].

3.3. Аналіз послуг для літніх людей Познані

У 2021 році було реалізовано багато проектів з інтеграції та активізації людей похилого віку. У 2021 р. реалізація продовжилася в рамках проекту

"Poznań Viva Senior", який передбачав надання безкоштовних послуг для людей похилого віку, в тому числі:

- Карта Сеньйора – Золота карта Познаня – полегшує доступ літніх людей до широкого спектру послуг закладів культури, дозвілля, спорту, відпочинку, туризму, освіти, а також товарів, що пропонуються органами та установами місцевого самоврядування і приватних компаній (всього 158 партнерів); проект адресований людям, яким виповнилося 60 років; у 2021 році було видано 1500 карток, з моменту створення програми загалом було випущено 32400 карток;

Рисунок 3.2 – Познанська Золота Карта

- "Золотий помічник для пенсіонерів" – безкоштовна допомога з усунення дрібних побутових несправностей (наприклад заміна лампочки, заміна дверної ручки, забивання цвяхів, ремонт крана, що протікає, зливного бачка унітазу); допомога спрямована на одиноких людей, осіб з інвалідністю та/або хронічно хворих мешканців віком від 65 років; у 2021 році було надано 2 800 таких послуг;

- "Таксі для пенсіонерів" – включає в себе безкоштовні транспортні послуги людям, які мають труднощі з самостійним пересуванням громадським транспортом; проект орієнтований на одиноких осіб, інвалідів та/або хронічно хворих мешканців віком 70-79 років з видимою неповносправністю та осіб віком 80+, які проживають у Познані; метою послуги є сприяння доступу одиноких осіб до державних установ та спеціалізованих медичних закладів, а також надання можливості відвідати місця поховання близьких; у 2021 році виконано 10 600 виїздів;

- "Мобільний догляд за нігтями на ногах для людей похилого віку" – охоплює догляд за нігтями ніг одиноких, непрацездатних та/або інвалідів, хронічно хворих мешканців віком 75+; у 2021 році було надано 4 100 таких послуг;
- "Познанська скринька життя", що містить інформацію, яка може полегшити доступ медичних служб до найважливішої інформації про одинокого пацієнта в надзвичайних ситуаціях; проект спрямований на людей похилого віку, які є самотніми або проживають на самоті; загалом на сьогоднішній день видано понад 28 300 скриньок;
- "Книги для пенсіонерів" – передбачає безкоштовну доставку книг, аудіокниг та фільмів з колекції бібліотеки ім. Рачинського літнім людям, які у зв'язку з інвалідністю або іншими обмеженнями життєдіяльності не можуть самостійно дістатися до абонементу бібліотеки; у 2021 році загалом 95 осіб взяли 3 500 книг;
- міська випозичальня технічних засобів реабілітації – безкоштовно надає реабілітаційні та ортопедичні засоби особам віком 70+ (особливо тим, хто перебуває у скрутному матеріальному становищі), безоплатне забезпечення засобами реабілітації та протезно-ортопедичними виробами, що підвищує мобільність та покращує якість життя людей похилого віку; у 2021 році 96 осіб отримали обладнання у тимчасове користування [28];
- миття вікон в будинках людей похилого віку – послуга надається одиноким, непрацездатним та/або хронічно хворим людям у віці 80+, які проживають у Познані; клінінгова компанія, яка виконує послугу, має власне обладнання та миючі засоби; у 2021 році послугу було надано 600 разів;
- впорядкування надгробків близьких осіб на муніципальних кладовищах у Познані – послуга, спрямована на самотніх людей, з інвалідністю та/або хронічно хворим віком 80+, які проживають у Познані; послуга надається на одну могилу у Познані; послуга надається для однієї могили/надгробка в період реалізації проекту; в 2021 році було впорядковано 289 надгробків;

- перевезення людей похилого віку на територіях кладовищ міста - проект стосується перевезення людей похилого віку до могил їхніх близьких на міських кладовищах за допомогою мікроавтобуса, послуги адресовані людям у віці 80+ або 60+ з видимими порушеннями опорно-рухового апарату, які ускладнюють самостійне пересування; вартість однієї послуги перевезення становила 1 злотий; з 2019 року, тобто з початку реалізації проекту, послуга була виконана 646 разів [79, 43].

Також у м. Познань продовжується реалізація програми "Житло для людей похилого віку". У 2021 році здійснено додатковий моніторинг приміщень, що вивільняються в майбутньому існуючими орендарями. У муніципальному розпорядженні місто Познань має 200 одно- та двокімнатних приміщень у межах повіту.

Пенсіонери мають змогу скористатися "Квитком пенсіонера", призначеним для осіб 65+, які проживають в Познані або в містечках, на які поширюється дія міжмуніципальних транспортних угод. Пільгова вартість квитка на 366 днів – 90 польських злотих [36].

У зв'язку з пандемією COVID-19 продовжено надання послуг, які були реалізовані у 2020 році та відповідають реальним потребам людей похилого віку в час пандемії:

- "Телефон щирої сердечності" – спеціальний телефон довіри для людей похилого віку, запущений з метою мінімізації наслідків ізоляції, спричиненої пандемією; проект забезпечує форму соціального контакту та здійснює моніторинг стану найбільш вразливих верств населення;

- телефон довіри "Сеньйоральні теревені" – укомплектований волонтерами громадської організації Центр ініціатив сеньйоральних;

- Підтримка літніх людей – програма Міністерства сім'ї та соціальної політики, в рамках якої допомогу отримали 642 особи похилого віку віком 70+ та особи, які перебувають в особливих життєвих обставинах. До заходів програми було залучено 388 волонтерів, які надали допомогу з доставки покупок або гарячих обідів, видачі рецептів, допомозі з транспортуванням до

лікарів, організації поїздок до лікаря, виконання дрібних адміністративних доручень, оплати рахунків, виходу собак, винесення сміття тощо [79, 36].

Також було реалізовано численні проекти, спрямовані на підвищення цифрової компетентності людей похилого віку:

- "Цифровий консультаційний телефон" – започаткований для підтримки людей похилого віку у використанні нових технологій та електронних засобів комунікації, для полегшення налагодження зв'язку під час ізоляції та користування послугами, наприклад, медичними; консультації стосувалися переважно встановлення програмного забезпечення, надсилання електронних листів, копіювання фотографій та завантаження додатків; у 2021 році було надано 183 таких консультації;

- консультації в сфері нових технологій – надаються Центром ініціатив сеньйоральних посадових осіб (185 цифрових консультацій надано у 2021 році);

- цифрові прогулянки, організовані в рамках проекту "Сеньйоральні.Познань" – знайомлять учасників з цифровими пристроями, доступними в районах міста, таких як квиткові автомати, банкомати, пачкомати та каси самообслуговування; літні люди також вчилися користуватися GPS-навігатором у своїх мобільних телефонах та функціонування Познанської автоматичної міської велосипедної системи;

- комп'ютерні майстер-класи, організовані в рамках проекту "Сеньйоральні. Познань" – включав ознайомлення літніх людей з новим веб-сайтом Центру ініціатив для літніх людей, онлайн-лекції на теми, пов'язані з цифровим світом;

- "Цифровий сеньйор у Познані" – проект, спрямований на підтримку людей похилого віку у сфері нових технологій шляхом розвитку мережі пунктів цифрової підтримки Senior Support Points [79, 36].

У 2021 році вдруге було надано "Мікрогранти для сеньйорів" – дотації на інтеграційні та активізаційні заходи для людей похилого віку та реалізовані ініціативи між різними поколіннями. Для реалізації проекту учасник може

подати заявку на отримання гранту в розмірі максимально 1,5 тис. злотих. У 2021 році було реалізовано 28 проектів за напрямками мікрогрантів. Оператором, що присуджує мікрогранти, було відібрано в рамках відкритого конкурсу заявок Великопольську мережу неурядових організацій "Діємо разом" [36, 8].

Для людей похилого віку та їхніх родин у 2021 році були організовані регулярні та разові заходи з інтеграції та активаційні заходи, такі як:

- "Сеньйор в Музі" – люди похилого віку мали змогу взяти участь у щотижневих зустрічах, які включали лекції-кінопокази у співпраці з кінотеатром "Муза" [2]; були представлені фільми з поточного репертуару, а також збагачені кінокласикою, акційна вартість квитків включала каву або чай; проект, ініційований у 2019 році Муніципальною радою літніх людей;

- проект "Сеньйоральний тренер" – передбачає безкоштовні спортивно-рекреаційні заняття спортом, програма яких, серед іншого, включає в себе танцювальні та гімнастичні заняття, які проводять студенти та випускники Академії фізичного виховання або споріднених університетів; у 2021 році у заняттях взяли участь близько 4 500 осіб [54];

Рисунок 3.3 – Заняття в рамках проекту "Старший тренер"

- "Солодкий подарунок для пенсіонера" – роздача різдвяних наборів 114 саодиноким громадянам похилого віку; реалізацію проводила Асоціація взаємодопомоги Фландрії;
- "Співи на галявині" – організуються в літньо-осінній період у формі співочих майстер-класів та музичних зустрічей для людей похилого віку з житлового масиву "Старолєнка";
- "Кулінарні майстер-класи для людей похилого віку" – заходи взяли участь 20 літніх людей з клубу "Зорза"; заходи були організовані Муніципальним центром соціального забезпечення району Грюнвальд;
- "Я читаю" – роздано 20 книг людям похилого віку; акцію реалізовано Муніципальним центром добробуту сім'ї (Грюнвальдська філія);
- акція "Екскурсійно-розважальний відпочинок пенсіонера. Анімація та інтеграція" – включала в себе оглядову краєзнавчу екскурсію та вечірку Анджейка - заходи організовані Муніципальним центром добробуту сім'ї (філія Старого міста);
- "Напівжартома, напівсерйозно" – проект, спрямований для людей, які перебувають у будинках-інтернатах, який включав в себе 7 концертів, показу мод старшокласниками, фотосесію та фотовиставку; проект реалізується Асоціацією "Наш час";
- Різдвяні подарунки від міста Познань – посилки були передані мешканцям будинків соціального захисту в м.Познань; підготовлено Асоціацією "Форма+";
- "Все ще активні та потрібні" – проект, що реалізується регіональним відділенням польського товариства нервово-м'язових захворювань у Познані;
- "Академія для людей похилого віку на вулицях Єжице - Яцковського" – реалізовано Асоціацією "Центр культурних та соціальних ініціатив Єжице";
- "Люди похилого віку в старому місті" – проект реалізований фондом "Млин Підтримки";

- "Старшаки - клуб активності для літніх людей" - реалізовано проект Асоціацією "Центр розвитку громадянської освіти CREO";
- "Комплексний центр активізації людей похилого віку" – проект Асоціації волонтерів паліативної допомоги;
- Клуб літніх людей “Разом на Головній” – реалізовано проект громадською асоціацією "Разом на Головній";
- "Сучасний та активний пенсіонер" – проект реалізується компанією Карітас Познань;
- "Безкоштовні заняття з оздоровлення з елементами боксу для літніх людей 60+" – проект реалізується боксерським клубом Познані;
- "Будь активним, щоб жити довше" – реалізовано Лавицькою асоціацією людей похилого віку "Золоті мрії".

Крім того, всі райони міста Познань у 2021 році були залучені до заходів з активізації та інтеграції людей похилого віку, у співпраці з різними організаціями пропонували людям похилого віку можливість участі у різноманітних заходах, у тому числі екскурсіях, спортивних заходах, майстер-класах для розвитку різних навичок, культурних заходах та цікавих подіях [79, 36].

3.4. Урахування досвіду соціальної політики у м. Познань у контексті розвитку соціальної складової в Україні

Одним з визначальних чинників подолання соціальних диспропорцій та забезпечення стійкого економічного розвитку кожної держави є обґрунтована національна соціальна політика. Європейський досвід реалізації такої політики, зокрема республіки Польща, доводить необхідність формування стратегічного бачення перспектив національного розвитку соціальної політики, лідируючої ролі держави у регулюванні соціальних процесів. Аналіз соціальної політики міста Познань дає можливість побачити окремі аспекти соціальної політики, які було б варто використати для покращення ситуації у сфері соціального захисту

населення України. Оскільки дуже важко порівнювати соціальну політику двох країн, можна окреслити певні найактуальніші пропозиції щодо вдосконалення соціальної сфери України.

Важливим фундаментальним чинником поступу в соціальній сфері України могла би бути допомога у створенні та державна фінансова підтримка неурядових (приватних) соціальних установ, таких як дитячі будинки, будинки для інвалідів, людей похилого віку. В Україні кількість таких державних закладів поки не може задовольнити попит на такого виду потреби населення.

Надзвичайно важливим є розширення державного (регіонального чи муніципального) сектору соціального житла, можливо у фінансовій співпраці з міжнародними організаціями та фондами. На жаль, за роки приватизації, в Україні кількість державного житла, яке можна було б використати для подолання бездомності, катастрофічно зменшилась. Наприклад, у Польщі фактично відсутнє поняття бездомності, держава має та використовує певні способи, важелі та ресурси для виключення такого поняття як бездомність. Звичайно, що неможливо забезпечити всіх бажаючих житлом безкоштовно, саме для цього в Польщі існує програма «додаток мешканьовий», тобто державні фінансові компенсації оплат за винаєм житла чи комунальних послуг, в залежності від доходу сім'ї чи окремо взятої особи.

Надзвичайно важливою у Польщі є підтримка сімей, і не тільки багатодітних. На утримання та виховання до повноліття кожної дитини держава Польща щомісячно виплачує батькам фіксовану суму, яка складає в еквіваленті більше 4 тис.гривень, це при тому, що ціни на продукти та промислові товари не вищі, ніж в Україні. Таким чином Польща відповідно і стимулює фінансово покращення демографічного стану держави. Попри те, раз на рік, перед початком навчального року, виплачується допомога на кожного школяра, тобто закривається питання портфеля, учнівської канцелярії та підручників. Для дітей з малозабезпечених сімей передбачена повна чи часткова (в залежності від доходів сім'ї) компенсація харчування в дитсадку чи школі. Отже, маємо яскраві приклади для розширення соціальних горизонтів.

У Польщі сьогодні важко знайти пенсіонера, який перебуває за межею бідності, викинутий «на вулицю» без житла та засобів до існування. В Україні ж переважає соціальна ситуація, в якій люди, які в свої кращі роки, сповнені сил працювали, з виходом на пенсію опиняються за межею бідності і фактично без засобів до існування. Для прикладу, кожен з нас присутніх сьогодні може розрахувати на сайті Пенсійного Фонду України розмір своєї майбутньої пенсії. Для мене, наприклад, зі стажем роботи 25 років, результат цього розрахунку видає показники не сумісні із виживанням. Натомість, маючи такий стаж роботи у Польщі, пенсіонер не задумується, як йому вижити.

У Польщі нині йде активна боротьба із проявами соціальної ізоляції. Вважаю, що варто в Україні теж, хоча б звернути увагу на дану соціальну реальність життя.

Проаналізувавши соціальну політику Польщі в порівнянні з соціальною сферою України можемо констатувати, що в Польщі це більше політика, в Україні ближче до сфери. Отже, вбачається необхідним максимально взяти до уваги та використання соціальний досвід європейських країн, зокрема нашого доброго сусіда Польщі, звичайно, адаптувавши його до традицій та менталітету народу України.

ВИСНОВКИ

Соціальна політика в Польщі, як і в інших країнах, зазнала різних перипетій як у практичній, так і в теоретичній сферах. Однак вона завжди залишається вираженням суспільної солідарності. Це пояснюється тим, що соціальна солідарність розглядається як надія на протипагу індивідуалізму, який, будучи основою ринкової економіки, водночас є загрозою для спільних інтересів та соціальної інтеграції.

Трансформація соціальної політики в практичній сфері відображається в інституційних змінах, а в теоретичній - в програмних та методологічних дискусіях. Ювілей сторіччя соціальної політики в Польщі не лише викликає радісні емоції, але й спонукає до роздумів над плином часу. Команда фахівців з питань соціальної політики, що зібралася в Комітеті праці та соціальної політики Польської академії наук, провела дискусію щодо досягнень та викликів соціальної політики на сьогоднішній день. У ній зроблено спробу знайти відповідь на питання: як сучасна держава має виконувати свої соціальні функції щодо своїх громадян у контексті історичного досвіду та нових викликів? Такі дискусії дозволяють не лише повніше сприймати нові виклики, але й розширюють можливості для кращого реагування на них.

Таким чином, виходячи із аналізу світового досвіду вироблення моделі соціальної держави та соціальної політики можемо констатувати:

- соціальна політика та соціальна стратегія, її розвиток, залежать насамперед від форми політичного устрою та політичного режиму, тобто функціонування демократичної публічної влади зі сталими прогресивними традиціями;

- напрями та стратегічні пріоритети соціальної політики залежать від економічного розвитку держави та її спроможності проводити в життя соціальні програми, що забезпечують гідне життя суспільства;

- копіювання досвіду провідних держав світу щодо соціальної політики та соціальної стратегії, моделі соціальної держави без врахування національних

особливостей, менталітету, культурної та політичної спадщини призведе до руйнування системи соціального забезпечення аж до банкрутства самої держави; саме тому Україні слід враховувати позитивні напрацювання світового досвіду щодо соціальної політики та екстраполювати їх на соціальну практику з оглядом на наші традиції та економічні можливості;

– із зарубіжних моделей змішаної соціальної політики та соціальної стратегії для України корисною вбачається соціал-демократична модель в цілому і, зокрема, такі її регіональні типи, як шведська (скандинавська соціальна модель, польська модель) соціального ринкового господарства, в яких у найбільш помітно виражена соціальна орієнтація; вони більшою мірою пов'язані з українськими соціальними традиціями, у яких важливе місце посідали ідеї соціальної справедливості і захищеності.

– стратегія соціальної політики ні в якій мірі не повинна базуватися на популістських рішеннях керівництва держави в залежності від виборчого процесу; вона насамперед повинна враховувати постійний розвиток промисловості, а відтак і збільшення видатків на розвиток соціальної сфери.

На жаль, в Україні планування і реалізація соціальної політики проводиться доволі суперечливо. Через відсутність чітко визначеної концепції, стратегії та пріоритетів, необхідної економічної бази, надмірну заполітизованість українського суспільства чимало соціальних програм носять популістський, декларативний характер. Вироблення із врахуванням світового досвіду концепції соціальної держави, на основі якої можливі розробка системи соціального захисту та вдосконалення соціальної політики мають наблизити Україну до європейських стандартів стабільного соціального розвитку[18].

Безперечно, що в Україні необхідно впроваджувати найкращий досвід ведення і втілення соціальної політики ведучих країн світу, для цього необхідна своя команда фахівців-управлінців, які зможуть реально оцінити стан соціальної сфери в Україні і створити власну українську модель соціальної політики, яка виведе незахищені верстви населення із-за межі бідності і виживання на рівень життя, гарантований Конституцією України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академія здоров'я для батьків [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://m.facebook.com/groups/akademiazdrowiadlarodzicowCIR/>
2. Акція "Сеньйор в Музі" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kinomuz.pl/cycle/senior-w-muzie/>
3. Асоціація взаємодопомоги "Барка" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://barka.org.pl/>
4. Асоціація осіб та сімей за психічне здоров'я "Зрозуміти та допомогти" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.zrozumiecipomoc.pl/>
5. Асоціація "Соціальна аварійна служба" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pogotowiespoleczne.org.pl/>
6. Асоціація соціальних педагогів "Ріпоста" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://spsriposta.org/>
7. Вегера С. Європейські соціальні стратегії і Україна // Україна: аспекти праці. – 2001. – № 7.
8. Великопольська мережа неурядових організацій "Діємо разом" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dzialamyrazem.pl/>
9. Видання "Senioralny Poznań" місячник для познаньських пенсіонерів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/wortals/wortal,485/-,p,23153,23154.html>
10. Громадський бюджет Познаня 2021 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pbo21.um.poznan.pl/i/pbo21/voting>
11. Громадський центр психічного здоров'я Познань-Північ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://sczp-poznanpolnoc.pl/>
12. Група соціальної анімації "Rezerwat" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rezerwat.org.pl/>

13. Департамент соціальної політики Чернівецької міської ради [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dsp.city.cv.ua/>

14. Діяльність Центру ініціатив літніх людей у м.Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/02_seniorzy/dzialalnosc-centrum-inicjatyw-senioralnych-w-poznaniu-3/

15. Діяльність Центру сімейних ініціатив у Познані [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/01_dzieci-mlodziez-i-rodzina/dzialalnosc-centrum-inicjatyw-rodzinnych/

16. Догляд за дітьми до 3 років [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/01_dzieci-mlodziez-i-rodzina/opieka-nad-dziecmi-do-lat-3-w-poznaniu-4/

17. Іванова О. Соціальна політика // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – с.677 – ISBN 978-966-611-818-2.

18. Ільчук Л. І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні [Електронний ресурс] / Л. І. Ільчук // Науково-дослідний інститут соціальної політики Міністерства соціальної політики України і НАН України. – Режим доступу до ресурсу: <http://ipzn.org.ua/svitovyj-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/>

19. Іноземці в Познані [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/iv_nasza-wspolpraca/02_cudzoziemki-i-cudzoziemcy/cudzoziemcy-i-cudzoziemki-w-poznaniu-2/

20. Інституційна підтримка літніх людей в Познані [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/02_seniorzy/instytucjonalne-wsparcie-osob-starszych-w-poznaniu/

21. Інтернет-ресурс “Ми 60+” [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://my60plus.pl/tag/mrs/>

22. Інтернет-система “Рекрутинг” [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://nabor.pcass.pl/>
23. Карітас-Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://caritaspoznan.pl/>
24. Комплекс установ денного догляду [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zddp.poznan.pl/>
25. Координаційний центр для громадян України в м.Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/wortals/ua/ua/news,9740/-,187517.html>
26. Міграційний інформаційний пункт [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://migrant.poznan.pl/>
27. Міський Осередок Допомоги Родині у м.Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mopr.poznan.pl/>
28. Міський пункт прокату реабілітаційного обладнання [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/main/-,p,46235,47619,48263.html>
29. Молодіжна Рада м. Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mrm.poznan.pl/>
30. Муніципальна команда з питань доступності [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/hc/news/powolano-miejski-zespol-ds-dostepnosci,158767.html>
31. Муніципальна рада пенсіонерів у м. Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.poznan.pl/mim/main/o-radzie,p,58524.html?wo_id=824
32. Муніципальна рада пенсіонерів у м. Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/miejska-rada-seniorow/>
33. Муніципальний центр кризового втручання [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mcik-poznan.cop.pl/>

34. Особи з обмеженими можливостями в Познані [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/04_sprawy-spoeczne/osoby-z-niepelnosprawnosciami-w-poznaniu-4/

35. Отримувачі соціальної допомоги в Познані [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/04_sprawy-spoeczne/korzystajacy-z-pomocy-spoecznej-w-poznaniu-4/

36. Офіційний сайт міста Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/>

37. Патронатна опіка в Познані [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/01_dzieci-mlodziez-i-rodzina/pieczza-zastepcza-w-poznaniu/

38. Підтримка познанських сімей [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/01_dzieci-mlodziez-i-rodzina/wsparcie-poznanskich-rodzin-3/

39. Познанська просімейна політика [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/01_dzieci-mlodziez-i-rodzina/poznanska-polityka-prorodzinnna-3/

40. Познанський інтеграційний центр - POINT [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/info/news/point-nowe-miejsce-dla-cudzoziemcow-w-poznaniu,151109.html>

41. Познанський комплекс дитсадочків [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zlobekpoznan.pl/>

42. Познанський Центр підтримки професійного розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://poznanskiecentrum.org/>

43. Познанський Центр соціальних виплат [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pcs.poznan.pl/>

44. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.

45. Польський комітет соціального захисту - Великопольська філія воєводська у Познані [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pkps-poznan.org.pl/>

46. Польський Червоний Хрест - Великопольське регіональне відділення [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pck.pl/kontakt/wielkopolski-oddzial-okregowy-pck/>

47. Портал "Інвалідність" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/hc/>

48. Послуги для літніх людей у м.Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/02_seniorzy/uslugi-dla-osob-starszych-w-poznaniu-2/

49. Про департамент соціальної політики Чернівецької міської ради [Електронний ресурс] // Положення – Режим доступу до ресурсу: <https://dsp.city.cv.ua › files › polozhennya>.

50. Програма "Активне самоврядування" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mopr.poznan.pl/osoby-z-niepelnosprawnosciami/aktywny-samorzad-2021/>

51. Програма житлового забезпечення осіб з інтелектуальною недостатністю [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/hc/news/trwalosc-projektu-pt-program-mieszkalnictwa-wspomagane-go-osob-z-niepelnosprawnoscia-intelektualna-z-terenu-miasta-poznania-aktua,139883.html>

52. Програма "Напрями та завдання міста Познань щодо соціальної та професійної інтеграції осіб з інвалідністю на 2021-2025 роки" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/main/-p,1847,1906,57376.html>

53. Проект "Опікунка" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.projekt-opiekunki.pl/>

54. Проект "Сеньйоральний тренер" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://trener.awf.poznan.pl/senioralny/o-programie/>

55. Проект "Działamy - програма розвитку громадянської освіти у Великопольщі" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.konsultacje.metropoliapoznan.pl/sbo/pagesView,20,O-projekcie,PL>

56. Проекти з розвитку та популяризації освіти в м. Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/07_educacja-pl/projekty-rozwoju-i-promocji-edukacji-w-poznaniu-4/

57. Протидія соціальній ізоляції в Познані [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://badam.poznan.pl/2021/i_my-i-nasze-zycie/04_sprawy-spoleczne/przeciwdzialanie-wykluczeniom-spolecznym-w-poznaniu-3/

58. Пункт обслуговування клієнтів відділу допомоги бездомним [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mopr.poznan.pl/kontakt/dzial-pomocy-osobom-bezdomnym/>

59. Рада багатодітних сімей [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/main/-,p,24588,26176.html>

60. Семігіна Т. Соціальна політика у глобальному вимірі. – К.: Пульсари, 2003.

61. Семінари з ерготерапії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/ezdrowie/warsztaty-terapii-zajeciowej,poi,1317,13784/>

62. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні // Україна: аспекти праці. – 2002. № 1.

63. Система соціальної допомоги в Польщі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gov.pl/web/rodzina/pom-spol-system-pomocy-spolecznej-w-polsce>

64. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики / В. А. Скуратівський, О. М. Палій. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.

65. Соціальна політика: навч. посіб. / [Климанська Л. Д., Малик І. Р., Савка В. Є. та ін.]; за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. – 2-ге вид., випр. і

доповн. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2015. – 318 с. – Вища освіта в Україні. – ISBN 978-966-418-240-3.

66. Соціальний кооператив "Познанянка" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://poznanianka.spoldzielnie.org/>

67. Соціальний кооператив "Фенікс" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://opieka-feniks.pl/>

68. Співпраця з неурядовими організаціями [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/ngo/>

69. Стандарти доступності міста Познань для осіб з інвалідністю [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/main/-,p,3842,41505.html>

70. Стратегія вирішення соціальних проблем міста Познань на 2019-2025 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.poznan.pl/mim/hc/strategia-rozwiazywania-problemow-spoecznych-dla-miasta-poznania-na-lata-2019-2025,p,1847,1906,22998.html>

71. Товариство "Кращий світ" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://lepszyswiat.org.pl/>

72. Урядова програма "Харчування у школі та вдома" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mopr.poznan.pl/dzialania-informacyjne/#1631388823886-c02459d6-f0c7>

73. Установа денного догляду "Сонячна Пристань" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pkps-poznan.org.pl/node/56>

74. Фонд студентського самоврядування [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://bip.poznan.pl/bip/sprawy/fundusz-samorzadow-uczniowskich,382659/>

75. Фондація "Акцептація" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://akceptacja.org.pl/>

76. Фондація PETRA senior [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://fundacja.petra-senior.pl/senioralny-dom-krotkiego-pobytu-petra-4/>

77. Фундація VEOLIA [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.fundacja.veolia.pl/>
78. Центр денної адаптації № 1 у м.Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.doa.poznan.pl/>
79. Центр ініціатив літніх людей у м.Познань [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://centrumis.pl/>
80. Центр міграційних досліджень при Університеті імені Адама Міцкевича в Познані [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cebam.pl/>
81. Центр підтримки розвитку дітей і молоді "Клуб" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.centrumklub.pl/>
82. Центр підтримки сім'ї "Свобода" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cwr-poznan.pl/>
83. Центр реабілітації та терапії дітей "SILOE" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://osrodeksiloe.pl/>
84. Центр сімейних ініціатив [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pcs.poznan.pl/centrum-inicjatyw-rodzinych/>
85. Центр Соціальної Інтеграції "Darzybór" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pogotowiespoleczne.org.pl/index.php/program>
86. Центр Соціальної Інтеграції "Етап" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.cis-piatkowo.pl/>
87. Церкасевич Л. В. Сучасні тенденції соціальної політики в країнах Європейського союзу. – СПб., 2002. – С. 33.
88. Youtube-проект "POZnaj себе" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=17vi6jfOyzI&list=PLVntQ8wOgKs80v4g7CjPhqfB3QU4G32RF>